

Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Erzurum'da Eşkıyalık Olayları (1919)

Banditry Events in Erzurum After the First World War (1919)

Öz

Savaşlar, devletlerin sadece siyasi, sosyal ve ekonomik yıkımına sebep olmaz, giderek fakirleşen toplumların çöküşüne de yol açar. Savaş öncesi ve savaş sürecinde yaşanan sorunlar, devlet otoritesinin zayıflamasıyla savaş sonrasında daha da kesifleşir. Bununla birlikte artan güvensizlik ortamı, çeşitli asayiş problemlerini beraberinde getirir.

Uzun yıllar savaşa maruz kalmış, sosyal ve ekonomik dengesinde derin izler taşıyan Erzurum, birçok asayiş problemi ile karşılaşan vilayetlerden biridir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar iki kez Rus saldırısına uğramış, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte yeniden Rus ordusunun hedefi hâline gelmiştir. Rusların 16 Şubat 1916'da Erzurum'u ele geçirmesiyle işgale uğrayan vilayet, hem işgalden hem de Rusya'nın kışkırttığı Ermenilerin saldırılarından kaçmak isteyen halkın gerçekleştirdiği göçlerle büyük bir yıkıma uğramıştır. Erzurum, işgalden kurtarıldığı 12 Mart 1918'e kadar yaklaşık iki yıldan fazla bir süre Rus idaresinde kalmış, bu geçiş sürecinde pek çok sorunla karşılaşmıştır. Savaş sonrası yaralarını sarmaya çalışan vilayette, suç vakalarında bir artış meydana gelmiş, güvenlik ve asayiş problemleri ile mücadele edilmeye çalışılmıştır. Savaş koşulları ile birlikte bozulan sosyo-ekonomik yapı ve otorite boşluğu bu sorunların temel nedenlerinden olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Erzurum ve çevresinde asayiş sorunlarının bir parçası olarak ortaya çıkan eşkıyalık olaylarını konu alan bu çalışmada, eşkıyalık faaliyetlerinin nedenleri, aşiret, çete ve bireysel eşkıyalıklar ve eşkıyaların yakalanması için devletin hangi tedbirleri aldığı açıklanmaya çalışılmıştır. Arşiv vesikalari içinde vilayete ait vukuat kayıtları, eşkıya vukuat raporları ve kurumlar arası yazışmalar doğrultusunda ele alınan çalışmada, ayrıca döneme tanıklık eden şahısların hatıratları ile araştırma eserlerinden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Savaş, suç, eşkıyalık, güvenlik, asayiş, Erzurum

Abstract

Wars do not only cause the political, social and economic destruction of states, but also lead to the collapse of increasingly impoverished societies. The problems experienced before the war and during the war become more intense after the war due to the weakening of the state authority. However, increasing insecurity brings along various security problems.

Erzurum, which has been exposed to war for many years and has deep traces in its social and economic balance, is one of the provinces that faced many security problems. It was attacked by the Russians twice until the First World War, and after the Ottoman Empire entered the First World War, it became the target of the Russian army again. The city, which was occupied by the Russians' capture of Erzurum on February 16, 1916, was devastated by the immigration of the people who wanted to escape from both the occupation and the attacks of the Armenians provoked by Russia. Erzurum remained under Russian control for more than two years until March 12, 1918, when it was liberated from the occupation, and the province faced many problems in this period. In the province, which was trying to dress its wounds after the war, there was an increase in crime rates, and security and public order problems were struggled. The deterioration of the socio-economic structure and the lack of authority due to war conditions were the main reasons for these problems.

In this study, which deals with the banditry cases that emerged as a part of the security problems in Erzurum and its surroundings after the First World War, it has been tried to analyze the tribal, gang and individual banditry, the reasons for these banditry activities, and what measures the state took to catch the bandits. For this purpose, besides archive documents such as crime records of the province, bandit crime reports and inter-institutional correspondence, memoirs of individuals who witnessed the period and research works were also utilized.

Keywords: War, crime, banditry, security, public order, Erzurum

Firdes TEMİZGÜNEY

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters,
Department of History, Erzurum, Türkiye
firdes.temizguney@atauni.edu.tr
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Geliş Tarihi/Received 02.02.2024
Kabul Tarihi/Accepted 05.06.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 22.06.2024

Cite this article as Temizgüney, F. (2024).
Banditry events in Erzurum after the First
World War (1919). *Current Perspectives in
Social Sciences*, 28(2), 188-203.

Content of this journal is licensed under a Creative
Commons Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Giriş

Son yıllarda dünyada ve Türkiye’de tarihin konusunun, devletler nezdinde salt siyasal, askerî ve ekonomik gelişmelere indirgenemeyip insan hayatının tüm faaliyetlerini kapsamaya gerektiği düşüncesine dayalı sosyal tarih anlayışı ön plana çıkmıştır. İnsanı öznesi olarak kabul eden bu anlayışla birlikte, bütünlüklü ve kapsayıcı genellemeler yerine parçalardan hareketle bütüne ulaşmayı hedefleyen bölgesel/yerel tarih çalışmaları hız kazanmıştır. Bölgeler arası farklılıkların ve yapısal özelliklerin dikkate alınması ile daha doğru bütüncül sonuçlar çıkarmak mümkündür.

Osmanlı Devleti’nde 18. yüzyıl ve sonrasında yaygınlaşan eşkıyalık konusunun sosyal tarih perspektifiyle Erzurum özelinde ele alınmamış olmaması bu çalışmanın ortaya çıkış sebebidir. Eşkıyalık kavramı, eşkıyalığın nedenleri, merkezî ve yerel yönetimin eşkıyalığa karşı aldığı önlemler ve halkın eşkıyalık olaylarından nasıl etkilendiği gibi sorulara cevap aranarak sosyal tarih araştırmalarına bölgesel bağlamda katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Erzurum ve çevresinin çalışmaya konu olarak seçilmesinin temel sebebi ise coğrafi konumu ve tarihi seyir içinde üstlendiği misyondur. Bir sınır vilayeti olarak Osmanlı Devleti’nin doğrudan sınır güvenliğiyle ilişkilendirilebilecek coğrafi konumu Erzurum’u önemli kılmaktadır. Zira vilayet, Kafkasya, İran, Hindistan, Mısır ve Süveyş Kanalı’na uzanan yolların kesiştiği noktada bulunup, stratejik öneminden dolayı çeşitli siyasi, sosyal ve askerî olaylara tanıklık etmiş, güç mücadelelerin yansıdığı savaflara sahne olmuştur. Bu önemine binaen Osmanlı Devleti, doğuya ve güneye yapacağı seferleri için önemli bir üs olarak gördüğü Erzurum’u sınırlarına dâhil etmiş, bir süre sonra da Erzurum Beylerbeyliği’ni kurmuştur. İdari taksimatı zaman zaman değişikliğe uğrayan Erzurum, Osmanlı Devleti’nin İran ve Güney Kafkasya’ya askerî harekât düzenlemesine fırsat vermiştir. Buna karşılık Rusya’nın İskenderun Körfezi ve dolayısıyla Akdeniz’e inmek için belirlediği güzergâh üzerinde bulunması sebebiyle Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Rusya ile yaptığı savaflarda hedef hâline gelmiş, hatta işgale uğramıştır. Aynı hedef doğrultusunda Rusya, Birinci Dünya Savaşı başlar başlamaz Erzurum ve çevresini işgal etmek üzere harekete geçmiş; Osmanlı Devleti’nin Rus saldırılarını püskürtmek için açtığı Kafkas Cephesi, savaşın en önemli cephelerinden olmuştur (Sadıgov, 2020, s. 282). Sarıkamış Savaşlarında elde ettiği başarı üzerine Rus ordusu bölgedeki Osmanlı güçlerini etkisiz kılmak ve Erzurum’u ele geçirmek için ileri harekâtına devam etmiş, vilayet 16 Şubat 1916’da Ruslar tarafından işgal edilmiştir. Rusya, Bolşevik İhtilali sonrası savaş dışı kalırken, Rus ordusu da Osmanlı’nın doğusunda işgal ettiği topraklardan çekilmiştir. Türk ordusunun ileri harekâtıyla 12 Mart 1918’de işgalden kurtulan ve Millî Mücadele’nin kilit vilayetlerinden biri hâline gelen Erzurum’un asayiş sorunları, “Vilâyât-ı Sitte”de kurulması düşünülen Ermeni devletinin önüne geçmek için önem arz etmiştir.

Doğu illerinin kaderini tayin edecek tertipli bir asayişsizlikle birlikte herhangi bir yabancı müdahaleyi gerektirecek büyük ölçekli bir karışıklığı önlemek için eşkıyalığa karşı nasıl bir mücadele geliştirildiğinin ortaya konulması, çalışmayı önemli kılmaktadır. Ayrıca eşkıyalık olayları Erzurum’a lokalize edilse bile o günün idari taksimatıyla vilayetin sınırları geniş bir sahayı içine almaktadır. Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra birçok kez idari yapısında değişiklikler yapılan Erzurum Vilayeti, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Merkez, Erzincan ve Bayezid sancaklarından oluşuyordu. 1914 yılına kadar sancak statüsünü devam ettiren Erzincan, 1915 yılında bağımsız mutasarrıflık hâline geldi. Böylece çalışmanın mekânsal sınırlarını -yeni idari düzenlemeyle- Erzurum Merkez¹ ve Bayezid² sancakları oluşturmaktadır (Küçüküçurlu-Başkaya, 2014, s. 51). Bununla birlikte eşkıyalığın önemli bir eylemi olan yol kesme faaliyetleri aynı güzergâhta bulunan ve vilayetleri birbirine bağlayan yollar üzerinde gerçekleştiğinden zaman zaman bu mekânsal sınırlamanın dışına çıkmıştır. Merkez karargâhı Erzurum’da bulunan 15. Kolordu, hareket bölgesi olarak Van ve Trabzon illeriyle kısmen batıya doğru bir uzantıdaki bölgenin sadece savunmasında değil aynı zamanda asayiş ve güvenliğinin sağlanması noktasında da etkin bir rol üstlenmiştir. Dolayısıyla çalışma, 15. Kolordu’nun bu geniş hareket sahasındaki bölgenin asayiş ve güvenliğinin temini hususunda fikir vermekte, eşkıyalık olaylarına karşı alınan önlemler hakkında bilgi sunmaktadır.

Bu çalışmada, tarihi süreç içinde önemini her daim koruyan ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında bölgenin geleceğinin tayini noktasında stratejik bir misyon üstlenen Erzurum’un, Millî Mücadele’ye geçiş sürecindeki güvenlik ve asayiş problemleri, eşkıyalık olayları doğrultusunda ele alınmış, zamansal açıdan çalışma ağırlıklı olarak 1919 yılını kapsamıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması, Erzurum’un işgal süreci ve kurtuluşu, Ermeni olayları, göç gibi başlıklara, her biri ayrı bir araştırma konusu olduğundan ve yapılan çalışmalar da dikkate alınarak kısmen değinilmiştir.

¹ Erzurum Merkez Sancağı: Erzurum (Aşkale ve Çat dâhil), Bayburt, Pasinler, Kiğı, Tercan, Tortum, Kiskim (Yusufeli), İspir, Narman ve Hınıs (Tekman ve Karayazı dâhil) kazalarından oluşmaktadır (Küçüküçurlu- Başkaya, 2014, s. 51).

² Bayezid Sancağı: Bayezid, Diyadin, Karakilise, Eleşkirt ve Tutak (Antab) kazalarından oluşmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), DH. EUM. MTK. 1/38, 24 Mayıs 1913).

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde vilayet ve sancaklarda meydana gelen suç olaylarının takibinde, aylık olarak tutulan vukuat cetvelleri önemlidir. Kaza merkezlerinde ay sonlarında hazırlanan cetveller, takip eden ayın ilk haftasında sancaklardan vilayetlere, vilayetlerden de Dâhiliye Nezaretine gönderilmiştir (Kanal, 2017, s. 1016). Erzurum merkezi ve civarında yaşanan güvenlik ve asayiş problemleri için önemli bir yer tutan eşkıyalık olayları, eşkıya ve vukuat raporlarından hareketle değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu raporların yer aldığı Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi kayıtları çalışmanın ana kaynağını oluşturmuştur. Aynı doğrultuda eşkıyalık suçlarını önlemek için alınan tedbirlerin kurumlar arası yazışmalara nasıl yansdığı irdelenmiştir.

Birinci Dünya Savaşı Öncesinde ve Savaş Yıllarında Erzurum'da Asayiş ve Güvenlik Problemlerine Dair Bazı Değerlendirmeler

Güvenlik ve asayişin temini her devletin en önemli meseleleri arasında yer almıştır. Osmanlı Devleti, yakın dönem önce kurduğu Asâkir-i Redife ve Zaptiye Müşirliği gibi teşkilatlarla iç güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Zaptiye Müşirliğinin Zaptiye Nezaretine dönüştürülmesiyle polis işleri bu nezaret vasıtasıyla sağlanırken yine jandarma teşkilatı da bazı güvenlik meselelerinde etkin hâle gelmiştir. 1909 yılında yeni bir düzenlemeyle Dâhiliye Nezareti bünyesinde Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti kurulmuştur. Böylece II. Meşrutiyet'ten sonra iç güvenlik işleri Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Umum Jandarma Komutanlığı ve Polis Müdüriyeti Umumiyesi tarafından yürütülmüş, bu kurumların bağlı olduğu Dâhiliye Nezareti ise ülkenin iç güvenliğinden sorumlu olmuştur (Seçkinler, 2008, s. 127).

Dâhiliye Nezaretinin bünyesindeki iç güvenlik konusu, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde girdiği savaşlar, toprak kayıpları ve merkezi otoritenin zayıflaması ile baş edilmesi güç bir hâl almıştır. Erzurum özelinde değerlendirildiğinde ise savaş ve işgal süreçleri, sınır saldırıları ve ihlalleri, Ermeni mezalimi ve yaşanan göçler, depremler, salgın hastalıklar, bozulan sosyo-ekonomik duruma paralel olarak ahlaki yapının çöküşü, işsizlik, yoksulluk, geçim sıkıntısı gibi hususların suç işleme oranlarında bir artış meydana getirdiğini; asayiş problemleri doğurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin iç güvenliği sağlamakla görevli unsurları silahlı saldırılara maruz kalması vilayette asayişin temini noktasında sıkıntılar doğurmuştur. Örneğin Balkan Savaşları sırasında Erzurum'dan Çatalca'ya yardım için gönderilen asker takviyesinin bölgedeki güvenlik sorununu artırdığı (BOA. BEO. 4125/309353, 18 Aralık 1912), zaman zaman sınır ihlallerine varacak problemler ortaya çıkardığı anlaşılmaktadır. Bu durum karşısında Erzurum'dan Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda, vilayetin stratejik konumu bir kez daha vurgulanarak mevcut kuvvetlerle asayişin sağlanmasının zor olduğu belirtilmiş, güvenlik güçlerinin sayısının artırılması talebinde bulunulmuştur (BOA. BEO. 4125/309353, 8 Aralık 1912; Temizgüney, 2018, s. 1042). Bu taleplerin dile getirilmesinde, vilayetteki asayiş sorunlarının artmasının etkisi olduğu söylenebilir (BOA. BEO. 4125/309353, 18 Aralık 1912; Temizgüney, 2018, s. 1042). Öyle ki savaş öncesine ait ceraim-i umumiye cetvellerine göre darp ve yaralama, kundaklama, sarhoşluk, küfür, hakaret ve iftira, hırsızlık, yankesicilik ve gasp, adam öldürme, yol kesme ve eşkıyalık, kız/kadın kaçırma gibi elli dokuz suç başlığı altında belirlenen suçlardan büyük çoğunluğunun vilayette görüldüğü dikkat çekmektedir.³ Bu suçlar arasında yer alan eşkıyalık faaliyetlerinde ise bir artış söz konusudur. Daha çok yol kesme, gasp ve soygun şeklinde gelişen eşkıyalık olaylarının genel suç olayları içinde önemli bir oran teşkil ettiği ve hemen her ay vilayetin suç cetvelinde yer aldığı görülmektedir.

Şüphesiz ki asayiş problemleri sadece Erzurum'a özgü değildir. Bu sebeple devlet, artan asayiş ve inzibat problemlerine karşı Erzurum'un da içinde bulunduğu birçok vilayeti, daha uyanık davranılması ve bir hadise çıkması durumunda müdahale için mevcut kuvvetlerin yanı sıra ahali ve aşiretlerden de istifade edilmesi konusunda uyarılmıştır (BOA. DH. ŞFR. 43/191, 6 Ağustos 1914).

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girişiyle birlikte asayiş problemleri artarak devam etmiştir. Devletin tüm savunma mekanizmasıyla girdiği savaş, özellikle yerel bağlamda bir otorite boşluğu doğurmuştur. Bunun yanı sıra Erzurum'un Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı açtığı Kafkas Cephesi'nin ana coğrafyasını oluşturması, bir süre sonra da işgale uğraması ve ardından yaşanan Ermeni olayları, vilayeti birçok noktada yıkıma uğratmıştır. Özellikle Ermeni mezaliminden kaçmak isteyen halkın göçü vilayetteki kargaşa ortamını beslemiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Kafkas Cephesi'nde çeşitli askerî görevlerde bulunan Aziz Samih Bey, Rus işgalinden sonra canını kurtarmak isteyen bölge halkının kaçışına tanık olmuş; geçtikleri yolların muhacirlerle dolu olduğunu; *"kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar, kağnılı, atlı, yaya, bu müthiş soğukta yollara dökülmüş, gidiyorlardı"* sözleriyle de bu göç trajedisini dile getirmiştir (İlter, 2007, s. 68).

³ Birkaç örnek için bk. BOA. DH. EUM. MTK. 20/24; 22/8; 20/24; 37/18; 42/16.

İşgalle birlikte merkezi Erzurum'da bulunan 3. Ordu'nun batıya doğru çekilmesi, ayrıca vilayetteki jandarma ve polis güçlerinin farklı bölgelere kaydırılması, işgal sonrası süreçte vilayette büyük bir güvenlik kaybı doğurmuştur. Her ne kadar Rusya, meydana gelen devrim nedeniyle savaş dışı kalıp Osmanlı topraklarından çekilse de savaş sonrası imzalanan Mondros Mütarekesi'nin altı vilayette bağımsız bir Ermeni devleti kurulması vaadi, Ermeni olaylarını artırmıştır. Nitekim bu vilayetler, bir karışıklık çıkması durumunda işgal edilip Ermeni devleti için hazır hâle getirilecektir. Tüm bu gelişmeler Erzurum başta olmak üzere doğu vilayetlerinde asayiş ve güvenliğin sağlanmasını daha da önemli kılmıştır. Buna karşılık Mütareke'nin 5. maddesine göre Osmanlı Devleti'nin hudutlarının korunması ve asayişin sağlanması için gerekli görülecek askerî kuvvetlerin dışında ordunun derhâl terhisini kabul etmesi, tüm Osmanlı coğrafyası gibi doğu illerini de işgale açık hâle getirmiştir. Bununla birlikte Mütareke'nin imzalandığı günlerde kurulan 9. Ordu'nun Kars'taki karargâhının Erzurum'a nakli (Türk İstiklâl Harbi I: Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, 1999, s. 226, 228-230; Türk İstiklâl Harbi III: Doğu Cephesi, 1995, s. 69-70), 2 Nisan 1919'da 9. Ordu'nun lağvedilmesinden sonra yine karargâhı Erzurum'da olmak üzere 15. Kolordu'nun teşkili (Karabekir, 2008, s. 17) ve bu ordunun güvenliği tesis etme çabaları, asayiş sorunlarıyla mücadelede önemli olmuştur.

İşgal yıllarında harabeye dönüşen Erzurum'da,⁴ başta eşkıyalık olmak üzere bu suça paralel olarak gerçekleşen darp ve yaralama, yol kesme, adam öldürme, hırsızlık gibi güvenlik ve asayiş problemleriyle mücadele edilmiştir.

Erzurum'da eşkıyalık faaliyetlerinin nedenleri

Devletlerin var oluş gayelerinden biri, topraklarında emniyet ve asayiş sağlayıp güvenliği tesis etmektir. Kamu huzurunu bozan ve iç güvenliği tehdit eden unsurlar arasında eşkıyalık faaliyetleri önemli bir yere sahiptir. Arapça "şaki" kelimesinin çoğulu olan eşkiya; yol kesen, hırsızlık yapan, haydut, azgın, fesatçı gibi anlamlara gelmektedir (Sami, 1317, s. 118, 781). Eşkıyalık ise daha çok silahla veya başka bir şekilde zor kullanarak yol kesip baskın yaparak mala ve cana tecavüz, kamu düzeni ve güvenliğini ihlâl olarak yorumlanabilir (Ertürk, 2012, s. 98). Eşkıyalık olgusu tüm toplumların tarihi süreçleri içinde zaman zaman karşı karşıya kaldıkları, siyasi, sosyal ve ekonomik bakımdan çok yönlü sonuçlar doğuran başkaldırı hareketleridir (Dinç, 2018, s. 73).

"Yol kesme, dağa çıkma, soygunculuk, haydutluk" gibi ortak kavramlar etrafında anlam kazanan eşkıyalığın faaliyete dönüşmesi, farklı nedenler barındırır. İnsan neden eşkiya olur? Yol keser, köy basar, dağa çıkar, başkaldırır? Kellesi koltuğunda bir bilinmezlik içinde yaşar? Eşkıyalık üzerine yapılmış akademik çalışmaların çoğunluğunda öncelikle bu eylemin nedenleri üzerinde durulmakta; ekonomik krizler, toprak ve vergi sistemindeki bozulmalar, yüksek enflasyon, keyfi yaptırımlar, liyakatsizlik, yolsuzluk, rüşvet, yoğun göç hareketi ve nüfus artışı, adalet mefhumunun giderek kaybolması ve halkın devlete olan güveninin kalmaması gibi bir dizi sebepler zinciri sıralanmaktadır. Tüm bu sebeplerin temelinde ise merkezi otoritenin zayıflaması yatmaktadır. Bu düşüncenin aksine Barkey, Osmanlı Devleti'nin -merkezileşme sürecini de dikkate alarak- 17. yüzyılını, patrimonyal yapısında süregiden devlet-toplum ilişkileri doğrultusunda değerlendirdiği "Eşkıyalar ve Devlet" adlı eserinde (Barkey, 2011, s. 199) eşkıyalığı, devletin hâkimiyetini perçinlemek için kullanılan bir aygıt olarak değerlendirmektedir. "Başkalarının devletin zaafı olarak gördüğünü ben devletin gücü olarak değerlendiriyorum" diyen Barkey, 17. yüzyıl boyunca merkezileşme ve taşrada denetimin sağlanması açısından eşkıyalığı, devletin denetleyebildiği düzenin bir parçası olarak görmektedir.

Barkey'in 17. yüzyıl Osmanlısında eşkıyalığa dair yaptığı değerlendirmeleri, hâkimiyet-otorite bağlamında devletin tam olarak çözümediği ve gücünü devam ettirdiği bir döneme işaret etmektedir. Dolayısıyla bu fikir doğru kabul edilse bile sonraki yüzyıllarda girdiği savaşlarda aldığı yenilgiler, toprak kayıpları, göç ve nüfus artışı ile birlikte ekonomik buhranlar Osmanlı Devleti'ni daha sıkıntılı bir sürece itmiştir. Osmanlı toplumunun sosyo-ekonomik yapısında meydana gelen bozulma ve zayıflamalar, eşkıyaların ve eşkıyalık faaliyetlerinin artmasına zemin hazırlamıştır (Ünver, 2018, s. 109). Merkezin taşra ile bağlantısı zayıflamış, devletin istediğinde boyun eğdirdiği eşkıyalar üzerindeki denetimi de zor bir hâle gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin güç kaybının arttığı ve kontrolü sağlamakta zorlandığı 18. yüzyıl ve sonrasında eşkıyalık faaliyetlerinin artış göstermesi bu fikirleri doğrular niteliktedir.

Sonuç itibarıyla eşkıyalığın devlet bünyesinde iktisadi krizin, geçim sıkıntısının ve ahlaki çöküntünün yaygınlaştığı ve otoritenin zayıfladığı dönemlerde çoğaldığı söylenebilir. Söz konusu sebepleri, savaşlar ve işgal süreçleri göz önünde bulundurulduğunda Erzurum özelinde de kabul etmek doğru olacaktır. Savaş sonrası süreçte doğu illerini gezen Ahmet Refik'in "harabe" olarak nitelendirdiği (Altınay, 2001, s. 46) Erzurum'un yaşadığı ekonomik sıkıntılar had safhadadır. İşgal yıllarında Ermeni

⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar Beş Şehir isimli eserinin, Erzurum'a dair gözlemlerini anlattığı bölümünde vilayetin, savaş ve işgal yıllarında harap hâle geldiğini "Hiçbir yerde memleketin Birinci Cihan Harbi'nde geçirdiği tecrübenin acılığı burada olduğu kadar vuzuhla görülemezdi" sözleriyle dile getirmiş, eski gelişmiş ve canlı yapısından eser kalmadığını belirtmiştir (Tanpınar, 1979, s. 160).

mezaliminden kaçan halktan geri dönenlerin iskânı hususu bir kargaşa ortamı doğurmuştur. Büyük bir enkaz ile karşılaşan, yerlerini yurtlarını kaybetmiş bu insanları tüketici olmaktan çıkarıp kendi geçimlerini sağlayacak seviyeye getirmek hemen mümkün olmamıştır.⁵ Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan vilayet, savaş yıllarında ziraat için gerekli olan hayvan gücünü ve tarım aletlerini kaybetmiştir. Savaşın getirdiği olağanüstü koşullar nedeniyle yaşanan fiyat artışları temel tüketim maddelerinin temininde sıkıntılar doğurmuş; vilayette ekmek bulmak dahi zorlaşmıştır. Vilayette yaşanan bu yokluk ve yoksulluk 1919 yılı yazında Yakın Doğu Amerikan Yardım Heyeti bünyesinde yapılacak yardım ihtiyaçlarını tespit etmek amacıyla doğu illerine gelen Yüzbaşı Emory Niles ve Arthur Sutherland adlı iki Amerikalının raporlarına da yansımıştır. Erzurum'da ilerleyen aylarda açlığın kaçınılmaz olduğunun ve dışarıdan yiyecek sağlanamazsa bölge halkının açlıktan öleceğinin belirtildiği raporda, ayrıca savaş öncesiyle karşılaştırma yapılarak vilayetin nüfusundaki ciddi azalmaya dikkat çekilmiştir (Johnson, 2015, s. 201).

Ekonomik sıkıntılar vilayette pek çok suçu beraberinde getirmiştir. Mütareke sonrası Erzurum'unda bulunan dönemin önemli tanıklarından Cevat Dursunoğlu bölge halkının nasıl bir yokluk çektiğini ve bu durumun asayiş sorunlarına sebep olduğunu, "Ağır savaş yıllarının bütün yükünü omuzlarında taşımış olan Anadolu'dan gelen haberlerde de, halkın derin bir yoksulluk içinde çırpındığı, hele düşman elinden yeni kurtulmuş yerlerde köylünün ot yediği bildiriliyordu. Dağ taş, asker kaçakları ve eşkıyalarla dolmuştu." sözleriyle dile getirmiştir (Dursunoğlu, 2000, s. 27).

Erzurum ve çevresinde görülen eşkıyalık olaylarının daha çok gasp ve hırsızlık amaçlı olmasını Dursunoğlu'nun işaret ettiği yokluk ve yoksulluk ile açıklamak mümkündür. Bununla birlikte eşkıyalık faaliyetlerine, Hobsbawm'ın -biraz da romantik bir gözle değerlendirdiği- "sosyal isyancı" iyimserliğiyle bakmak mümkün değildir. Çünkü bu eşkıyalık faaliyetlerinde otorite boşluğu ve ekonomik sıkıntılar önemli bir rol oynadığı gibi bazen *ben* merkezli kişisel çıkarlar bazen de kısa yoldan zengin olma isteğinin etkili olduğu görülmektedir. Nitekim otorite zayıflığını fırsat bilen çok sayıda eşkıya Erzurum ve çevresinde faaliyet yürütmüş, bunlardan bir kısmı yakalanırken bir kısmı da uzun süre güvenlik güçlerini uğraştırmıştır.⁶

Silahlı güç odağı hâline gelen eşkıya çetelerinin kendilerini daha güçlü kılmak için ihtiyaç duydukları silah ve pek çok teçhizat malzemesi ile yiyecek ve nakil vasıtalarını temin etmeye yönelik yaptığı saldırılar, eşkıyalık faaliyetlerinin bir diğer sebebi olmuştur. Bu saldırıların odak merkezinde sadece köyler değil karakollar⁷ ve hareket hâlindeki askerler de bulunmaktadır.⁸

Erzurum'da eşkıyalık faaliyetlerinin diğer önemli bir sebebi de asker kaçaklarının eşkıyalığa yönelmesi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son yıllarını sürekli savaşlarla geçirmesi asker kaçaklarının sayısında ciddi bir artışa sebep olmuştur. Birinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki süreçte Osmanlı coğrafyasının hemen her bölgesinde asker kaçaklarına rastlanılmıştır. Asker kaçakları, savaş hâlindeki ordunun gücünü azaltmakla kalmamış, beraberindeki silah ve cephaneye güvenlik güçlerine karşı çatışmaya girmekten kaçınmayan firariler, başta eşkıyalık olmak üzere birçok suça karışarak büyük bir güvenlik endişesi doğurmuştur. Nitekim dönemin vukuat kayıtlarından asker kaçaklarının, Erzurum ve çevresinde yaşanan eşkıyalık faaliyetlerinde önemli bir rol oynadıkları görülmüştür. Vilayetin Mayıs ayı vukuat cetvelinde, yedi asker firarisinin İspir'in Norgah mahallesinin Sadaka köyüne gelerek ahaliye işkence ettikleri, takipleri için gönderilen müfreze ile aralarında çıkan çatışmada altısının canlı, birinin de yaralı olarak yakalandıkları bilgisi verilirken, bölgede benzer birçok olaya rastlanılmıştır.⁹ Devlet, savaş gücünü korumak ve asker kaçaklarını önlemek için birtakım tedbirler almak zorunda kalmıştır. Dâhiliye Nezareti İdare-i Umumiye Müdüriyetinden Erzurum'a gönderilen yazıda, vilayette en büyük mülki amir ve jandarma kumandanından bir komisyon oluşturularak üç yüz on altı ve üç yüz on üç doğumlu firar ve bakaya askerlerin tespit edilmesi istenilmiştir (BOA. DH. ŞFR. 99/260, 19 Mayıs 1919). Ayrıca asker kaçaklarının firar süresince eşkıyalık ve gasp gibi birçok suça karışmasının önüne geçmek için farklı önlemler de alınmıştır.

⁵ Geçim derdine düşen köylünün vilayette daha kolay maişet temini beklentisi ile gerçekleştirdiği göçler, demografik ve ekonomik sıkıntıları büyütüştür. Vilayetin, savaş yıllarında benzer bir şekilde iç bölgelere göç edip geri dönen civar bölgelerin halkının geçiş güzergâhında bulunması da söz konusu sıkıntıların artmasına sebep olmuştur (Küçükkuşurlu, 2008, s. 273-274, 278).

⁶ Eşkıyalık faaliyetleri ile nam kazanan ve yakalanması için uzun uğraşlar verilen Hasan ve çetesi, yargılanmak üzere Divan-ı Harbe gönderilmiştir (BOA. DH. EUM. 6. Şb. 51/26, 24 Mayıs 1915).

⁷ Trabzon'un Sürmene kazasından Ali Osman ve otuz adamının Bayburt'un Hadrak karakolu ile birlikte askeriyeye ait zahire dolu on üç arabayı abluka altına alması, bu amaçla gerçekleşmiş eşkıyalık faaliyetidir (BOA. DH. EUM. AYŞ. 22/13, 22-23 Temmuz 1919). Bu çetenin karakol saldırıları ve gasp faaliyetleri sonrasında da devam etmiş, Erzurum civarındaki tecavüzlerinin önüne geçmek için vilayet, başta Trabzon olmak üzere çevreyle olan yazışmalarını sürdürmüştür (BOA. DH. ŞFR. 102/282, 27 Ağustos 1919).

⁸ Söz konusu saldırılar, silahını bırakmayı kabul etmeyip eşkıyaya karşı direnen pek çok askerin yaralanması ya da ölümüyle sonuçlanmıştır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 22/13, 18 Temmuz 1919; 22/12, 26 Ağustos 1919).

⁹ Birkaç örnek için bk. BOA. DH. EUM. AYŞ. 8/102; 7/11, 18 Nisan 1919.

Erzurum'u eşkıyalık faaliyetlerine konu eden bir diğer husus da sınır vilayeti olması ve bulunduğu coğrafi konumudur. İran ve Rus sınırının kesiştiği noktada yer alan Erzurum'un, Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde Osmanlı hudutlarının ötesinden eşkıya saldırılarına maruz kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda İran sınırında yaşanan ve giderek yoğun bir hâl alan eşkıya saldırıları dikkate değerdir (BOA. DH. EUM. 2. Şb. 1/17, 14 Ağustos 1914). Sınır ihlallerine sebep olan İranlı eşkıya çeteleri Erzurum ve civarında yağma, gasp, hırsızlık, adam öldürme gibi huzur ve asayiş bozucu tavırlar sergilemiştir (BOA. DH. ŞFR. 438/56, 24 Ağustos 1914). İki devletin sınır boylarında yaşayan bazı Kürt aşiretlerinin birbirlerine karşı husumet içeren tutum ve saldırıları da sınır güvenliğini ciddi anlamda tehdit etmiştir.

Savaş sonrası süreçte artarak devam eden bu eşkıya saldırıları Erzurum halkının şikâyetlerine sebep olmuştur. Erzurum Valisi Münir Bey, Dâhiliye Nezaretine gönderdiği yazısında, İran civarından yaklaşık otuz kadar silahlı Kürt eşkiasının hayvan gasp etmek amacıyla Bayezid sancağına bağlı köylere gerçekleştirdiği saldırılardan duyulan rahatsızlığı dile getirmiş, hem bu saldırılara engel olmak hem de firar eden eşkıyaların yakalanmalarını sağlamak üzere Hariciye Nezaretince gerekli teşebbüste bulunulmasını istemiştir (BOA. DH. ŞFR. 610/110, 16 Ocak 1919). Münir Bey'in yazısı Dâhiliye Nezaretince cevap bulmuş, söz konusu saldırılara mani olmak için gerekli teşebbüste bulunulması isteği Hariciye Nezaretine bildirilmiştir (BOA. DH. İ. UM. 20/12, 18 Şubat 1919). Vali Münir Bey, eşkıya saldırılarının artması üzerine Dâhiliye Nezaretine gönderdiği 22 Şubat 1919 tarihli bir başka yazısında ise Erzurum'da asayiş ve güvenliğin genel olarak sağlanmasına karşın civar bölgelerden ve İran sınırından yapılan eşkıya tecavüzlerinin devam ettiğini belirtmiş, vilayetçe bu saldırılara karşı alınan önlemlerden bahsetmiştir (BOA. DH. ŞFR. 616/113). Nitekim Münir Bey'in yazısını gönderdiği şubat ayındaki vukuat kayıtlarından, vilayette asayiş problemleri arasında eşkıyalık faaliyetlerinin diğer suçlara göre fazla olduğu dikkat çekmiştir.¹⁰

Erzurum'un sınır vilayeti olması, suçluların firar edip yakalanmaktan kurtulmalarını sağladığı için suçu kolay ve cazip hâle getirmiştir. Zira İran tarafından gelen eşkıyalar tekrar İran'a kaçmayı başardıkları gibi sadece eşkıyalık değil pek çok olaya karışan suçlular için Rusya, firar edebilecekleri bir diğer sığınak kapısı olmuştur (BOA. DH. EUM. AYŞ. 34/1).

Sınır vilayeti olmasının yanı sıra coğrafi konumu itibarıyla önemli bir ulaşım ve ticaret ağının odağında bulunması da Erzurum'u eşkıyalık faaliyetlerine maruz bırakan sebeplerdendir. Eşkıyalar, hayati ihtiyaçlarını sağlayabilmek için mevcut ekonomik düzenle bağlantılı bir şekilde varlıklarını sürdürürler. Dolayısıyla yiyecek, silah ve cephanesi gibi gereksinimlerini karşılamak adına faaliyetlerini işlek ticaret yollarının bulunduğu bölgelerde yoğunlaştırmaktadırlar. Bu bağlamda Erzurum, Anadolu ve Karadeniz'den İran'a giden ticaret yolunun üzerindeki önemli merkezlerdendir. Özellikle Trabzon-Bayburt-Erzurum-Tebriz arasında işleyen kervan yolları, vilayetin ticaret hacmini giderek büyütüştür. Erzurum, 19 ve 20. yüzyıllarda Rus saldırı ve işgalleri sonucu ticari fonksiyonunu kısmen kaybetse de (Temizgüney, 2008, s. 43-44) devletin son dönemlerinde bölgedeki yol yapım ve onarım çalışmalarını ihmal etmesi, bu defa da vilayeti farklı sebeplerle eşkıya saldırılarına maruz bırakmıştır. Zira ulaşım ağının geliştiği, düzgün ve modern yollara sahip bölgelerde eşkıyalık faaliyetleri büyük ölçüde azalmaktadır. Osmanlı Devleti, sahip olduğu geniş coğrafyasında idari ve askerî denetimini güçlendirmek için ulaşım ağının önemini farkındadır. Yolların gelişmişliği devleti savunma yönünden güçlendireceği gibi güvenlik güçlerinin hemen sevki ile isyan ve eşkıyalığın önleneyeceği muhakkaktır. Merkezi otoriteyi güçlendirmek isteyen devlet, karayolu ağının yanı sıra demiryolu yapımını da çok önemsemiş; yabancılara verdiği imtiyazlarla birçok hattın açılmasını sağlamıştır. Bu çabaya rağmen demiryolu çalışmalarını Ankara'nın doğusuna taşımak mümkün olmamıştır. Erzurum'un demiryolundan mahrum kalışının yanında bölgedeki kara yolu yapım ve onarım çalışmalarının yıllarca ihmal edilmesi (BOA. DH. UMVM. 161/80, 12 Temmuz 1919; 72/40, 2 Ağustos 1919), eşkıyalık gibi asayiş bozucu gelişmeler karşısında güvenlik güçlerinin sevkini zorlaştırmıştır. Ayrıca uzun süren kış koşulları sebebiyle yolların kapanması, bölgede güvenlik sıkıntılarına anında müdahaleyi imkânsız kılmış, yol kesme olayları artarken suçluları takip de zorlaşmıştır.

Tüm bu sebeplere ilaveten bölgenin büyük bir kısmının dağlık alanlardan oluşması ve eşkıyaların barınması için uygun fiziki koşulların bulunması, eşkıyalık faaliyetlerinin kolaylaşmasını sağlamıştır. Yol kesen eşkıyanın kendisine sığınacak yer olarak dağları seçmesi boşuna değildir. Dolayısıyla Kop, Bolga, Kuruca ve Harkor gibi birçok dağ adı kayıtlara yansımış, bu dağlar eşkıyalık faaliyetlerinin ana mekânlarından olmuştur. Üstelik dağlar eşkıyalara sadece "dağa çıkmak" tabiriyle mesken olmamış, aynı zamanda tecavüz, gasp ve fidye amaçlı "dağa adam kaldırma" eylemiyle kişileri kaçırdıkları yerler olarak da kayıtlara geçmiştir (BOA. DH. EUM. AYŞ. 67/62; 27/43, 3 Kasım 1919).

¹⁰ Vilayete ait şubat ayı vukuat kayıtlarında dört olayın meydana geldiği ve bunlardan üçünün eşkıyalıkla ilgili olduğu görülmektedir (BOA. DH. EUM. AYŞ. 65/39; 11/9).

Savaş yıllarında sıklıkla görülen eşkıyalık faaliyetleri¹¹ savaş sonrası süreçte bahsedilen sebeplerle devam etmiştir. Bu eşkıyalık faaliyetlerini aşiret, çete ve bireysel eşkıyalıklar olarak nitelendirmek mümkündür.

Erzurum’da eşkıyalık faaliyetleri (1919)

Eşkıyalık çeşitli sınıflara, zümrelere ve ideolojilere göre değişik biçimlerde yorumlanan ve anlamlar yüklenen bir olgudur. Nesnel ve öznel koşullar, bireysel ya da toplumsal bir direnme ve karşı koyma eğilimi yaratır, “eşkıya” olarak nitelendirilecek insanlar ortaya çıkarır (Pıçak-Bulut-Demir, 2020, s. 378, 388). Dönem içinde bu direnmenin bir ürünü olarak aşiret eşkıyalıklarının yaygınlığı dikkat çekmektedir. Aşiretlere bağlı eşkıya çeteleri çevredeki vilayet, kaza ve köylere sürekli saldırarak güvenlik zafiyeti oluşturmuştur. Bu bağlamda aşiret yapısının yoğun olduğu Dersim, birtakım nedenlerle¹² gasp ve soygunculuğa dayalı gelişen eşkıyalık faaliyetlerinde ön plana çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında devletin hâlâ tam olarak otoritesini tesis edemediği Dersim’de 1916 yılında çıkan isyan kısa sürede bastırılrsa da aşiretler bağlamında sükûnet sağlanamamıştır. Dersimli aşiretlerin bölge halkı üzerindeki baskısının giderek artmasıyla merkeze iletilen pek çok yazışmaya konu olan şikâyetler, asayiş sağlamaya amacıyla bir dizi önlemler alınmasını zorunlu kılmıştır.

Coğrafi yakınlığının da etkisiyle Dersimli aşiret eşkıyalarının Erzurum ve civarında geçmişi daha eskiye dayanan pek çok saldırı, yağma, gasp ve öldürme suçlarında buldukları görülmektedir.¹³ Savaş sonrası süreçte aşiretlerin civar bölgelerdeki eşkıyalıkları devam etmiş, Erzurum’a yönelik eşkıya saldırıları vilayet yöneticilerinin ve halkının şikâyetlerine sebep olmuştur. Bu bağlamda Kiğı kazasının Zimtek köyüne saldıran yaklaşık otuz beş kişilik Dersim eşkıyası köylüye ait hayvan, eşya ve erzak çalarak kaçmışlardır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 22/12, 25 Temmuz 1919). Kalabalık çeteler hâlinde daha çok hırsızlık ve gasp amaçlı köy baskınları gerçekleştiren eşkıyalar, zaman zaman bölge halkı ile çatışmaya girmekten çekinmemiş, çok sayıda kişiyi öldürmüşlerdir. Eşkıyalık faaliyeti sonrası Dersim’e firar eden suçluların yakalanması ise pek mümkün olmamıştır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 67/62, 24 Ekim 1919; 22/13, 8 Temmuz 1919; 22/12, 25 Temmuz 1919; 27/42, 21 Ekim 1919).

Dersim, eşkıya çetelerinin sadece meskeni olmamış aynı zamanda suçluların yakalanmamak için firar ettiği yer olarak da kayıtlara geçmiştir. Öldürme gibi ağır ceza gerektiren suçlar başta olmak üzere çeşitli suça karışmış pek çok kişi Dersim’e kaçarak güvenlik güçlerinin takibinden kurtulmaya çalışmıştır.¹⁴ Erzurum Vilayeti, Dersim’e kaçmayı başaran bu eşkıyaların takip ve yakalanması için civar vilayet ve mutasarrıflıklarla yazışmalar yapmış, bölgedeki güvenlik güçlerini uyarmıştır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 27/42, 21 Ekim 1919).

Dersim’in yanı sıra coğrafi, sosyal ve ekonomik sebeplerle aşiret yapısının ve aşiret eşkıyalıklarının yaygın olarak görüldüğü yerlerden bir diğeri de Bitlis’tir. Bitlis menşeli aşiretlerin eşkıyalık faaliyetleri Erzurum ve çevresinde asayiş sorunlarına sebep olmuştur. Bu bağlamda Erzurum Vilayeti dâhilinde 1919 yılı Ağustos ayı eşkıya vukuat raporunda, Bitlis Vilayetinin Malazgirt aşiretinden on altı kişilik eşkıyanın hırsızlık ve gasp amacıyla Hınıs’ın, Katranlı ve Purnak gibi köylerine saldırdıkları bilgisi yer almıştır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 22/12, 3 Ağustos 1919). Silahlı çetelerden oluşan, aynı zamanda yol kesme ve adam öldürme gibi suçları da kayıtlara yansıyan (BOA. DH. EUM. AYŞ. 67/62; 27/43, 26 Ekim 1919) Bitlisli eşkıyaların çoğunluğu yakalanamamıştır. Hem bölgenin zorlu coğrafi koşulları hem de güvenlik güçlerinin sayısının azlığı takibatı güçleştirdiği gibi yakın temas kurulanlar ise kendilerini takip eden kolluk kuvvetleriyle mücadeleye girişmekten çekinmemiştir. Dolayısıyla firari eşkıyaların yakalanmaları için buldukları bölgenin tespitiyle yetinilmiş, vilayet sınırları dışındaki takibatı da daha çok o bölgenin yönetimine ve kolluk kuvvetlerine bırakılmıştır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 22/12, 3 Ağustos 1919; 23/79, 14-15 Eylül 1919).¹⁵ Böylece Dersim gibi Bitlis de eşkıyaların kaçıp saklandıkları bir diğer yer olarak kayıtlara yansımıştır.

¹¹ Harbiye Nezaretinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 12 Şubat 1918 tarihli bir kayıta, 1917 senesinde 3. Ordu mintikasında temas edilen eşkıya sayısı hakkında bilgi verilmekte; 15.469 şakiden 2.183’ünün canlı, 569’unun ölü, 139’unun hükmen idam edilmiş olduğu belirtilmektedir (BOA. DH. EUM. 6. Şube. 31/9). Toplam eşkıya sayısına karşılık yakalanan eşkıya sayısının az oluşunu, savaş koşullarının hüküm sürmesi, otorite eksikliği ve asayişin temini için güvenlik güçlerinin yetersizliği ile açıklamak mümkündür.

¹² Bilgi için bk. Taş, 2020, s. 154-155.

¹³ Erzurum yöneticilerinin ve halkının Dersimli aşiret eşkıyalarının saldırılarından geçmişte de şikâyet ettikleri görülmektedir. 14 Şubat 1782’de Erzurum Valisi Mustafa Paşa’ya gönderilen bir yazıdan, Şeyh Hasanlu ve Dersimli aşiretlerinin Ovacık ve çevresinde eşkıyalık yaptıkları ve ahalinin bu aşiretlerden rahatsız oldukları anlaşılmaktadır (Yılmazçelik, 2012, s. 15).

¹⁴ Birkaç örnek için bk. BOA. DH. EUM. AYŞ. 7/11, 6 Nisan 1919; 27/42, 21 Ekim 1919; 22/13, 2 Temmuz 1919.

¹⁵ Kayıtlarda, sayısı az olmakla birlikte sınır harici takibat yapılan eşkıyalık olaylarına da rastlanılmaktadır. Örneğin Hasankale civarında hayvan hırsızlığı yapıp kaçan eşkıyaların yakalanması için bir müfreze sevk edilmiş ve takibe başlanılarak Bitlis’in Varto kazasına kadar gidilmiştir. Varto’nun Tatan köyünden oldukları tespit edilen suçlular yakalandığı gibi çaldıkları hayvanlar da geri alınıp sahiplerine teslim edilmiştir (BOA. DH. EUM. AYŞ. 23/79, 1 Eylül 1919). Bir başka örnek için bk. BOA. DH. EUM. AYŞ. 22/12, 8 Ağustos 1919.

Asayişin temini noktasında güvenlik güçlerinin yetersizliği, eşkiya saldırılarına ve zulmüne maruz kalan bölge halkını zaman zaman kendi başının çaresine bakmaya zorlamıştır. Çalınan mallarının peşine düşen kişilerin bireysel takipleri ise bazen ölümlerle sonuçlanmıştır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 67/62; 27/43).

Dersim ve Bitlis örneklerinde görüldüğü gibi aşiretlerin gücüne güvenen eşkiyalar her türlü kanunsuz harekette bulunmuşlar, güvenlik güçleriyle çatışmaya girişmekten çekinmemişlerdir. Bölgede yaşanan eşkiyalık olayları ise her zaman salt aşiretlerden kaynaklanan ve aşiretlerin karıştığı vakalardan ibaret olmamıştır. Birçok olayda, firar etmiş ve kanundan kaçan kişiler eşkiya çeteleri şeklinde faaliyette bulunmuştur.

Erzurum'da, eşkiyaların barınması ve saklanması için uygun coğrafi yapısından dolayı Trabzon, Lazistan, Rize ve Sürmene gibi Karadeniz menşeli eşkiya çetelerinin asayiş sorunlarına sebep oldukları görülmüştür. Hareketli gruplar olan eşkiyalar, kendi bölgelerinde korku salmakla kalmamış, kalabalık ve çoğunlukta atlı çeteler hâlinde sınırları aşarak Erzurum'u tehdit etmişlerdir. Coğrafi yakınlık ve yol güzergâhları doğrultusunda özellikle İspir, Bayburt ve Yusufeli'nde faaliyetlerine yoğunlaşan eşkiyaların baskınları bölge halkını canından bezdirmiştir.

Kayıtlardan Erzurum sınırları içinde *Lazistan eşkiyasının* saldırılarına en fazla maruz kalan bölgenin İspir olduğu anlaşılmaktadır. Doğu Karadeniz'le bağlantılı kavşak noktasında bulunan İspir, bu coğrafi yakınlık dolayısıyla tarihinde çok defa Laz eşkiyasının zulmüne uğramış, merkez ve köyleri, meşhur eşkiya reisleri ve kalabalık çetelerinin saldırılarıyla ciddi asayiş sorunları yaşamıştır. Dönem içinde İspir ve çevresinde saldırılarıyla korku salan eşkiyalardan biri İstafil oğlu Hüseyin'dir. Lazistan'ın meşhur eşkiyalarından İstafil oğlu Hüseyin'in yakalanması için büyük bir mücadele verilmiş; İspir Bölüğünden Mülazım Kamil Efendi kumandasında bir müfreze sevk edilmiştir.¹⁶

İspir'de eşkiyaların yol kesme, hırsızlık ve gaspın yanı sıra dağa kaldırma/kaçırma suçlarını işledikleri de görülmüştür. Ahali arasında kendilerine yardım ve yataklık için yandaş bulmaları ise bölgede eşkiyaya karşı etkin mücadeleyi sonuçsuz bırakmış, suçluların yakalanmasını güçleştirmiştir. Nitekim eşkiyalar için işbirliği son derece önemlidir. Yağma, gasp, yol kesme gibi eşkiyalık eylemlerinden elleri boş dönmek istemeyen eşkiyalar işbirliğine ihtiyaç duymuştur. Eşkiyaların yollardan geçen kervanlar, taşıdıkları ürünler, zengin kişilerin takibi (Pıçak-Bulut-Demir, 2020, s. 385), baskın yaptıkları köy ahalisinin ekonomik durumları gibi konularda sağlam bir bilgi akışına ihtiyacı vardır. İşbirliğinin güçlü olduğu yerler eşkiyalar için daha güvenli olduğundan bu bölgelere yapılan saldırılar süreklilik arz etmiştir. Eşkiyalarla işbirliği bazen de zorunluluktan kaynaklanmıştır. Nitekim eşkiya saldırılarının görüldüğü bölgelerde halk, can ve mal güvenliğini sağlayabilmek için ya eşkiya tarafına geçmiş ya da eşkiya ile işbirliği yapmaya mecbur kalmıştır (Özkaya, 1983, s. 20). Bu işbirliği ve sürekliliği sağlayan bir diğer husus da eşkiyaların, baskın yaptıkları köylerin bazen bir üyesi bazen de akrabalık bağları ile kurdukları ilişkileri olmuştur. Eşkiyalara eşkiyalık sahalarını iyi bilme fırsatı sunan bu akrabalık bağları, güvenlik güçlerine de eşkiyaları yakalamak için olanak sağlamıştır.¹⁷

Kayıtlardan, eşkiyaların İspir civarında sıklıkla başvurduğu bir diğer suç çeşidinin *dağa kaldırma/kaçırma* olduğu görülmektedir. Bu suçu pek çok kez farklı amaçlarla işleyen eşkiyalar için önemli bir seçenek de fidyedir. Fidyeye, eşkiyaların ihtiyaçlarını karşılayacak maddi kaynak bulma amacına hizmet ederken, rehin tuttıkları kişilerin özgür bırakılmasının ön koşulu olarak kabul görmektedir. Bu minvalde Rize taraflarından gelen bir grup eşkiya çetesi İspir köylerine saldırarak halktan zorla zahire almış ve bir kişiyi de dağa kaldırmıştır. Kaçmayı başaran eşkiyalar yanlarında kaçırdıkları kişiyi yirmi üç altın karşılığında serbest bırakmıştır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 67/62; 27/43. 3 Kasım 1919). Fidyeye amaçlı eşkiyalık eylemlerinde eşkiyaların halkla işbirliği yapması yine önem kazanmaktadır. Zira istenilen fidyeyi ödeyebilecek ekonomik güce sahip doğru kişiyi kaçırmaları adına gerekli bilgi, ancak o bölgede yaşayan birinin malumudur. Ayrıca fidyeyi alabilmeleri için de araçlar gereklidir (Hobsbawm, 1995, s. 73).

Eşkiyaların İspir civarında yaptıkları baskınların önüne geçmek mümkün olmamıştır. Öyle ki bu baskınlar önceden bilinemediği gibi güvenlik güçlerinin müdahalesi ise ancak baskın sonrası takip şeklinde gerçekleşmiştir. 1919 yılı içinde çok sayıda eşkiyalık olaylarına maruz kalan İspir halkının şikâyet ve tepkisi ise etkili bir sonuç vermemiştir. Üstelik eşkiyaların baskınları sadece halkın can ve malını tehlikeye düşürmekle kalmamış, cephane ihtiyaçlarını karşılamak için İspir'deki barut ve silah gibi askerî

¹⁶ BOA. DH. EUM. AYŞ. 23/79, 29 Ağustos 1919. İstafil oğlu Hüseyin ile bir adamı ölü olarak ele geçirilirken diğer iki eşkiya ise aynı köyden Mehmet'in yardımlarıyla kılık değiştirip kaçmayı başarmışlardır. Dönemin kayıtlarından eşkiyaya yardım ve yataklık eden kişilerin daha çok sürgün cezasıyla cezalandırıldıkları anlaşılmaktadır (Birkaç örnek için bk. BOA. DH. EUM. 6. Şube. 28/58; 30/6. 28 Ocak 1918).

¹⁷ Rize sancağına bağlı Anzır köyünden beş kişilik çetesiyle birlikte İspir ve civarında sürekli eşkiyalık yapan Zülküf'ün bu bölgeyi tercih etmesinin sebebi Bayburt'un Abusta köyünde bir akrabasının yaşamasıdır. Jandarma, Zülküf'ü yakalamak için Abusta köyündeki akrabasını ziyarete gelmesini beklemektedir (BOA. DH. EUM. AYŞ. 22/13, 8 Temmuz 1919).

mühimmatı ele geçirip büyük bir tehdit oluşturmaları ciddi boyutlu asayiş ve güvenlik zafiyeti doğurmuş, eşkiya çetelerine karşı önlemler alınmasını gerekli kılmıştır.¹⁸ Öncelikle eşkiya çetelerinin geçiş yolları dikkate alınarak jandarma ve bekçilerden oluşan ve daimi surette tayin edilen mevki ve mıntikalarda dolaşmak üzere yirmi kişilik kuvvette üç müfreze teşkil edilmiş ve bu müfrezeler zabıta kumandaları da dâhil olmak üzere vazifeye başlamıştır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 22/12, 8 Ağustos 1919).¹⁹

Coğrafi konumu sebebiyle Lazistan eşkiyasının saldırılarına uğrayan bir diğer bölge de Bayburt'tur. Erzurum'dan Trabzon'a giden yol üzerinde, Van ve Bitlis vilayetleriyle İran tüccar ve kervan kabilelerinin güzergâhında olması Bayburt'u hemen her mevsimde eşkiyalık faaliyetlerine maruz bırakmıştır (Özger, 2007, s. 107). Kervanların ve yol güzergâhından geçen yolcuların önleri kesilerek yapılan hırsızlık ve gasp olayları sıklıkla görülmüştür. Ayrıca Erzurum-Bayburt arası karayolu üzerinde devam eden, Trabzon-Erzurum bağlantısı ile Doğu bölgesini Karadeniz'e bağlayan Kop Dağı, eşkiyaların saklanması için uygun coğrafi koşullar sunduğu gibi Bayburt'u bu bölgeden gelecek eşkiya saldırılarına da açık hâle getirmiştir. Öyle ki savaş sonrası süreçte Kop Dağı ve civarında meydana gelen çok sayıda eşkiya saldırısı, Erzurum Vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen eşkiya vukuatı raporlarına yansımıştır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 26/24, 25 Ekim 1919).²⁰ Bayburt civarında görülen eşkiyalık faaliyetleri sadece yol kesme eylemi ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda köy baskınları da yapan eşkiyaların bu saldırıları daha çok gasp amacı taşımıştır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 22/12, 26 Ağustos 1919).

Erzurum'da asayiş ihlal eden olayların görüldüğü Yusufeli ise yine bölgesel yakınlıktan dolayı Lazistan eşkiyasının uğrak yerlerinden olmuştur. 1919 yılı Ekim ayı eşkiya vukuat raporunda, elli kişilik silahlı Lazistan eşkiyasının Yusufeli kazasının Arcıvan köyünü abluka altına aldıkları, altı saat devam çatışmadan sonra köyün dört mahallesinden kırk bin kuruş değerinde eşya ile üç yüzden fazla davarı gasp edip bir kişiyi de ağır yaralayarak kaçtıkları bilgisi kayıtlara yansımıştır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 27/42, 17/18 Ekim 1919) . Hane ve köy baskınları gibi eşkiyalık faaliyetlerinden muzdarip olan bölge ahalisi can ve mal güvenliğini sağlamak için zaman zaman bu eşkiya çeteleriyle çatışmaya girmiştir (BOA. DH. EUM. AYŞ. 22/12, 17/18 Ekim 1919). Yusufeli, köy ve hane baskınlarının yanı sıra yol kesip hırsızlık yapan eşkiyaların saldırılarına da maruz kalmıştır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 27/42, 24 Eylül 1919). Bu yol kesme eylemlerinde bazen bölge halkının işbirliği yaparak eşkiya çetelerine katıldıkları anlaşılmıştır.

Karadeniz civarından Erzurum'a yönelen bu eşkiyalıkları önlemek pek mümkün olmamıştır. Bununla birlikte halkın mal ve can güvenliğini tehdit eden ve vilayette asayiş problemlerinin artmasına sebep olan eşkiyalık faaliyetlerinde suçluların en azından bölgesel kimliklerinin tespit edildiği görülmektedir. Kayıtlarda daha çok Lazistan eşkiyası olarak geçen şakilerin kıyafetlerinin geldikleri bölge hakkında fikir verdiği anlaşılmaktadır. Aynı köylere tekrar tekrar yaptıkları baskınlar da onları tanınır hâle getirmiştir. Kimlikleri tespit edilse de çoğunlukla firar etmeyi başarmışlardır. Yerel bağlamda alınan tedbirler daha çok saldırı sonrasında müfreze gönderilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Ancak suçluların zorlu coğrafi koşullar nedeniyle takipleri pek mümkün olmamış, yerel yönetim ve güvenlik güçleriyle irtibata geçilerek yakalanmaları için talimat verilmeyle yetinilmiştir.

Erzurum ve çevresinde görülen eşkiyalık olaylarının insan kaynağını, sayısı az olmakla birlikte bireysel ve çeteler hâlinde bölge halkının oluşturduğu da görülmektedir. Ekonomik sıkıntıların suçların artmasındaki rolü muhakkaktır. Bu bağlamda ekonomik gücü tükenmiş vilayette, geçim sıkıntısı yaşayan halktan eşkiyalığa yönelenler de olmuştur. Yusufeli kazasının Lök köyü civarında görülen eşkiyalık faaliyetleri bu minvaldedir. Yol kesip eşkiyalık yapanların aynı köy halkından oldukları anlaşılmış, müfreze tarafından yakalanan suçlular mahkemeye sevk edilmiştir (BOA. DH. EUM. AYŞ. 67/62; 27/43, 19 Ekim 1919). Kaynağını yerli halktan alan olaylarda yol kesip gasp fiilini gerçekleştirenlerin dağlarda kol gezen eşkiyadan değil, yerleşik düzenin bir parçası ve bölge halkından oluşları, jandarma takibini, dolayısıyla yakalanmalarını kolaylaştırmıştır. Bu sebeple bölgede görülen kişisel eşkiyalıkların faillerinin çoğunluğunun yakalandığı dikkat çekmektedir (BOA. DH. EUM. AYŞ. 65/39, 21

¹⁸ Kân köyüne 8 Ağustos 1919'da yirmi kadar Lazistan eşkiyasının saldırısı gerçekleşmiştir. Üzerlerine gönderilen müfreze ile yaklaşık beş saat çatışmaya girerek bir jandarmanın yaralanmasına sebep olan eşkiyalar, kendilerine katılan bir diğer eşkiya grubu ile birleşmiş, sayıları altmış kişiyi bulmuştur. Eşkiyaların yakalanması için daha güçlü bir müfreze sevk edilmiş ise de ikisi yaralı olmak üzere hepsi firar etmeyi başarmıştır. Yapılan tahkikat neticesinde eşkiyaların Rize'nin Haçenoz/Haceno mahallesinden Gaffur ve adamları oldukları ve bunların İspir kazasına daha önce de saldırdıkları anlaşılmıştır. Erzurum Jandarma Taburu Kumandanı Cudi Bey, eşkiyaların takip ve yakalanması göreviyle İspir'e gönderilmiştir. Eşkiyalardan Rizeli Gaffur teslim olup İspir'e getirilirken diğer suçlular firar etmiş, bunların takip ve yakalanmaları hususu Trabzon Vilayeti ile Lazistan Mutasarrıflığı ve İspir Kaymakamlığına yazılmıştır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 22/12, 8 Ağustos 1919).

¹⁹ Bir başka örnek için bk. BOA. DH. EUM. AYŞ. 22/13, 25 Temmuz 1919.

²⁰ Kop Dağı'nda gerçekleşen eşkiya saldırıları dönemin basınına da yansımıştır. *Albayrak* gazetesinin 16 Ağustos 1920 tarihli ilanında, bölgeden geçerken gasp edilen Erzurum arabacılarının hayvanlarının Sansa Deresi'nde eşkiyaların elinden alınarak yerel yönetime teslim edildiği belirtilmiş, sahiplerinin müracaatta bulunması istenilmiştir (*Albayrak*, S. 105).

Şubat 1919; 23/79, 19 Eylül 1919; 7/11, 8 Nisan 1919). Bir diğer husus da kazanç elde etmek için gaspa yönelik gerçekleşen bu eşkıyalıkların sadece ekonomik temelli olmadığıdır. Böyle bir durumda aynı ekonomik koşullarda yaşayan herkesin eşkıya olması beklenirdi. O hâlde burada ahlaki değerler söz konusudur ki eşkıyalığın önemli sebeplerinden biri de ahlaki çöküntüdür. Ahlaki değerleri zayıf olan kişiler, uygun zemin buldukça kanun dışı faaliyetlere başvururlar. Elbette ki ekonomik krizlerin ahlaki değerler üzerine olumsuz etkileri vardır. Ancak ekonomik krizlerin bütün ahlaksızlıkların ve kanun dışı davranışların haklı ve asıl sebebi olarak kabul edilemeyeceği de bir gerçektir (Pıçak-Bulut-Demir, 2020, s. 384).

Eşkıyalık faaliyetlerine karşı alınan tedbirler

Osmanlı Devleti, savaş yılları içinde ordunun asker ihtiyacını karşılamak ve firar olaylarını azaltmak amacıyla iki af kanunu çıkarmıştı. Savaşın sonlarına doğru yine askerlik hizmetinden kaçanları orduya kazandırmak amacıyla 15 Temmuz 1918’de ilan edilen genel af ile birlikte savaş koşullarının ordu üzerindeki olumsuz etkileri giderilmeye çalışılmıştır. Daha önceki iki af ile benzer özellikler gösteren bu af kanununa göre vatana ihanet etmemiş, casusluk yapmamış ve düşman tarafına geçmemiş tüm eşkıya ve firariler on beş gün içerisinde teslim olurlarsa affedileceklerdir. Ayrıca Divan-ı Harp mahkûmları ile adi suçlar da bu affın kapsamına dâhil edilmiş; firar süresince eşkıyalık ve gasp gibi birçok suça karışanların affı kabul görmüştür (Tanış, 2019, s. 286). Af kanunu çıkarıldıktan sonra Jandarma Umum Kumandanlığından Erzurum’un da dâhil olduğu çeşitli vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen telgrafta, on beş günlük sürenin bitiminden sonra af başvurularının kabulünün mümkün olmadığı belirtilmekle birlikte aftan haberi olmayıp bu süre zarfında cinayet ve eşkıyalığa karışmamak şartıyla yerel yönetimlerce afları kabul edilenler hakkında Dâhiliye Nezaretine bilgi verilmesi istenilmiştir (BOA. DH. ŞFR. 91/100, 9 Eylül 1918). Böylece devlet, eşkıyalık faaliyetlerinde bulunanları da af kapsamına almış, bu şahısların belirlenmesi noktasında yerel yönetimleri yetkili kılmıştır.

Çıkarılan af kanunlarıyla asker firarlarının önüne geçemeyen devlet, eşkıyalığın artmasına da engel olamamıştır. Bu durum zaman zaman bölgesel tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmıştır. Artan eşkıyalık olayları karşısında 3. Ordu Kumandanlığınca alınan tedbirler Dâhiliye Nezaretince de uygun görülmüştür. Oldukça sert hükümler içeren bu tedbirlerin 2. maddesinde yer alan “*müsademe esnasında askere karşı silah kullanıp, silah ve cephanesiyle ele geçirilen eşkıyaların hemen mahallinde kurşuna dizilmesi*” ifadesi, eşkıyalıkla mücadelede kararlılığı göstermesi açısından önemlidir.²¹ Ancak çok geçmeden Osmanlı Devleti’nin Mondros Mütarekesi’ni imzalaması, topraklarının işgali ve devlet otoritesinin giderek zayıflaması gibi birçok sonuç doğurmuştur. Otorite boşluğu ise eşkıyalık başta olmak üzere pek çok asayiş problemini beraberinde getirmiştir. Devlet, almış olduğu tedbirler doğrultusunda yerel yönetimlerle koordineli bir şekilde bu asayiş sorunlarıyla mücadele etmeye çalışmıştır.

Ağır savaş yıllarının bütün yükünü omuzlarında taşımış olan Erzurum’da, savaş sonrası artan eşkıyalık faaliyetleri, gerek vilayet yönetiminin gerek bölge halkının şikâyetlerini merkeze ilemesiyle pek çok yazışmaya konu olmuştur. Vilayet yönetimi, çeşitli bölgelerden sınırlarına yönelen bu eşkıya saldırılarının önüne geçmek adına merkezden birtakım taleplerde bulunurken bölge halkı da can ve mal güvenliğinin sağlanması için gerekli önlemlerin alınmasını istemiştir. Örneğin Dersim eşkıyasının sürekli saldırılarına maruz kalan Eğin’e bağlı yirmi dört köy halkı adına Özbek köyü muhtarı Süleyman, Dâhiliye Nezaretine gönderdiği telgrafında saldırılardan duydukları rahatsızlığı dile getirmiş, bu köylerin korunmasını talep etmiştir. Muhtar Süleyman’ın talebi, Dâhiliye Nezaretince dikkate alınmış, Umum Jandarma Kumandanlığı Erzurum Vilayetine gönderdiği bir yazı ile söz konusu köylerin korunması için vilayetçe gerekli önlemlerin alınmasını istemiştir (BOA. DH. ŞFR. 94/142, 14 Aralık 1918).

Vilayet yönetiminden ve halktan gelen talepler merkez tarafından yeni güvenlik önlemlerinin alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu iç güvenlik meselesine karşı alınan ilk önlem, eşkıya saldırı ve baskınlarının arttığı noktalara, eşkıya çetelerinin geçiş yolları dikkate alınarak jandarma ve bekçilerden oluşan seyyar müfrezeler gönderilmesi ve ihtiyaç dâhilinde yeni karakolların tesisi olmuştur. Söz konusu dönem içinde güvenlik güçlerini en fazla uğraştıran ve ciddi önlemler alınmasına sebep olan ünlü eşkıyalardan biri, Kığı, Pülümür ve Tercan civarında faaliyet gösteren Felekoğlu Süleyman’dır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 65/39, 5 Şubat 1919). Erzurum Valisi Münir Bey tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda, Felekoğlu Süleyman komutasındaki otuz kişilik eşkıya çetesinin Pülümür’den Tercan hududunu aşarak köylere saldırdıkları ve bunların takibinin yapıldığı bilgisi verilmiştir (BOA. DH. ŞFR. 613/84, 7 Şubat 1919). Ancak Felekoğlu Süleyman’ın yakalanması kolay olmamış, bölgedeki eşkıyalık faaliyetleri vilayet yönetiminin şikâyetlerine konu olmaya devam etmiştir. Nitekim Süleyman ve beraberindeki adamları peşlerindeki jandarmayı atlatmayı başarmışlar, Dersim’in Nazımiye kazasına firar etmişlerdir (BOA. DH. EUM. AYŞ. 65/39). Haydaranlı aşireti nezdinde saklandıkları anlaşılan eşkıyaların bir daha Erzurum ve civarına saldırmaması için bir takım

²¹ Eşkıyalığın önlenmesi amacıyla 3. Ordu’nun 10 Kasım 1917 tarihli ve altı madde olarak kabul ettiği tedbirlerin ikinci maddesinde yer alan “askere karşı silah kullanıp, silah ve cephanesiyle ele geçirilen eşkıyaların hemen mahallinde kurşuna dizilmesi” ifadesi kanunlara aykırı bulunmuş, bu eşkıyaların Divan-ı Harbe gönderilerek yargılanmaları istenilmiştir (BOA. DH. EUM. 6. Şube. 28/57).

önlemler alınmıştır. Bölgenin asayişini sağlayacak güvenlik güçlerinin sayısının azlığı göz önünde bulundurularak Erzurum'dan Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda, Felekoğlu Süleyman ve çetesinin yakalanması için asker sevk edilmesi (BOA. DH. ŞFR. 616/11, 17 Şubat 1919) istenilmiştir. Ayrıca Dersim eşkiyalarının tecavüz ve saldırılarını ortadan kaldırmak ve bir an önce tutuklanmalarını sağlamak için Dersim'e yakın Erzincan, Mamüratülaziz, Kiği ve Tercan bölüklerinden oluşmak üzere özellikle eşkiyanın geleceği yol ve boğaz vs. gibi en önemli ve uygun mevkiilerde yeni jandarma karakolları tesis edilmiştir. Bu bölgelerdeki karakol kuvvetlerinin artırılması ve bir saldırı meydana geldiğinde her mıntıkadan ayrıca zabita kumandasında müfrezeler gönderilerek takibat yapılması konusunda ilgili yerel yönetimler uyarılmıştır. Erzurum Jandarma Taburuna da bir talimat gönderilmiş, söz konusu eşkiyaların Erzurum mıntikasına gelmeleri durumunda derhâl bilgi verilmesi istenilmiştir (BOA. DH. EUM. AYŞ. 11/44, 3 Haziran 1919).

Bölgedeki güvenlik güçlerinin sayısının artırılması yönündeki isteklerin zaman zaman yinelenildiği görülmektedir. Bu sebeple merkez ve mahallî jandarma kumandanlıklarındaki güvenlik güçlerinin yanı sıra polislerin sayısı da artırılmaya çalışılmıştır. Savaş öncesinde Erzurum Vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen ve bölgedeki zabita ve polis güçlerinin sayısı hakkında bilgi verilen yazıda, dört tabur jandarma alayı, elli bir zabita, beş yüz yetmiş süvari, yüz kırk piyade, yüz on beş polis memuru, on üç polis muavini, sekiz üçüncü sınıf komiser, iki ikinci sınıf komiserin görev yaptığı anlaşılmaktadır. Bunların yarısı Erzurum merkez ve çevresinde diğer yarısı ise Erzincan ve Bayezid sancaklarında hizmet vermektedir (Temizgüney, 2018, s. 1042).

Vilayette asayiş, merkez ve mahallî jandarma kumandanlıklarının yanı sıra polislerin sayısı artırılarak tesis edilmeye çalışılmıştır. Savaş yıllarında Erzurum'un işgale uğraması ile birlikte Erzurum Jandarma Alayı geçici olarak Sivas Jandarma Alayına bağlanmış (BOA. DH. ŞFR. 536/19, 28 Ekim 1916; 69/217, 9 Kasım 1916),²² vilayetteki jandarma ve polis kuvvetlerinin bir kısmı Suriye'ye bir kısmı da Sivas ve Ankara vilayetleri ile Kayseri, Canik ve Karahisar-ı Sahip sancaklarında görevlendirilmiştir. Ayrıca İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesinde öncesinde Erzurum'da görev yapan bir baş komiser, üç ikinci komiser ve elli polis memuru bulunmaktadır. Vilayetin işgalden kurtuluşundan sonra güvenlik güçlerinin sayısını artırmak üzere Umum Jandarma Kumandanlığından, jandarma teşkilatı ihtiyacının karşılanması talebinde bulunulmuştur. Erzurum'daki jandarma ve Sivas Jandarma Alayına bağlanan Erzurum Alayı²³ ile Suriye'ye ve diğer bölgelere gönderilen polis memurlarının vilayete dönüşü sağlanarak giderilmeye çalışılmıştır (BOA. DH. EUM. MH. 172/38, 11 Nisan 1918; 173/29; 173/73; 173/114; 98/37; BOA. DH. EUM. MEM. 98/13). Sonrasında vilayetin jandarma sayısının artırılması yönünde beklentileri devam etmiş (BOA. DH. ŞFR. 87/132, 14 Mayıs 1918), polis eksikliğini gidermek için de farklı çareler düşünülmüştür.

Erzurum merkez ile Bayezid ve Bayburt sancaklarında toplam on üç polis karakolu hizmet vermektedir. Erzurum Vilayetinden Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine gönderilen 20 Mart 1919 tarihli kayıttan, bu karakollarda dört ikinci komiser, on iki komiser muavini, yüz polis olmak üzere yüz on altı polis memuru bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu sayı yetersiz olduğu gibi Hınıs, Narman, Hasankale, Kiskim ve Tercan kazalarında asayişin temini için gerekli polis sayısı da azdır. Bu sebeple vilayet çözüm arayışlarına girmiş, öncelikle merkez karakollarından bu dört kazaya yedişer memur ve birer komiser muavinin görevlendirilmesi düşünülmüştür. Ancak böylesi bir görevlendirmenin merkez polis kuvvetinde eksikliğe sebep olacağı aşikârdır. Bu sebeple söz konusu kazalarda görevlendirilmek üzere Erzurum polis kadrosuna en azından bir komiser muavini ile yedi memurun ilavesi istenilmiştir (BOA. DH. EUM. MEM. 106/19).

Kayıtlardan, asayişin temini noktasında önemli bir yere sahip olan güvenlik güçlerinin silah ve teçhizat eksikliği yaşadığı da anlaşılmaktadır (BOA. DH. EUM. LVZ. 48/2, 17 Haziran 1919).²⁴ Güvenliğin sağlanması ve eşkiya ile etkin bir şekilde mücadele edilmesi için silah ve mühimmat ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır. Erzurum Valisi Münir Bey, Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine gönderdiği yazısında, işgal yıllarında gerek polis dairesi ambarında gerek esarete kalan polis memurlarının üzerinde bulunan revolverlerin önemli bir kısmı düşman eline geçmiş olduğundan, güvenliğin sağlanması için revolver takviyesi istemiştir. Ancak Vali Münir Bey'in talebinin karşılanması o günün koşullarında oldukça zordur. Dolayısıyla Müdüriyetten gönderilen cevabi

²² Ayrıca bk. BOA. DH. EUM. 6. Şube. 34/70, 11 Nisan 1918; BOA. DH. EUM. MEM. 134/11, 14 Nisan 1918.

²³ Üçüncü Ordu'dan Sivas'taki jandarmaların Erzurum'a dönüşüne izin verilmesi istenilmiştir. Bu isteğin karşılanması Sivas'taki jandarma sayısını azaltıp bir asayiş sorununa sebep olacağı için Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda, vilayet kadrosunda bulunup ordu ve başka yerlerde görevli olan jandarma ve zabitelerin geri gönderilmesi talep edilmiştir (BOA. DH. ŞFR. 583/78, 7 Mayıs 1918).

²⁴ Merkezi Erzurum'da bulunan 3. Ordu birlikleri işgal sonrası batıya doğru geri çekilirken Türk Ordusu'nun arkasından Erzurum'a girecek olan Rus ve Ermeni birliklerine cephan bırakmamak için bütün cephaneliklerini havaya uçurmak suretiyle ortadan kaldırmaya başlamışlardır. Rus birlikleri Erzurum'a girdiklerinde Türk Ordusu'nun çekilirken bırakmak zorunda kaldığı tüm kale cephanesine ve toplam 327 Türk topuna el koymuştur (Yüksel, 2006, s. 235). Ayrıca polis ve jandarma ambarlarında bulunan çok sayıda silahın da korunması mümkün olmamıştı. Bu durum işgal sonrası süreçte vilayette ciddi bir teçhizat eksikliği yaratmıştır.

yazıda, elde revolver bulunmadığı için temininin mümkün olmadığı bildirildi (BOA. DH. EUM. LVZ. 48/2, 17 Haziran 1919). Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Vali Münir Bey'in isteğine olumsuz yanıt verse de vilayette önemli bir güvenlik problemi doğuracak olan silah eksikliğini gidermek için farklı arayışlara girildi. Erzurum'un işgali esnasında polis ambarlarında bulunan silahların peşine düşüldü. Bu silahların kimlerin eline geçtiği tespit edilmeye çalışıldı. Müdüriyet, istila esnasında polis ambarındaki silahlardan Aydın Valisi Tahsin Bey'in (eski Erzurum Valisi) elinde olduğu anlaşılan bir revolver ve altı fişek, Kemah Kaymakamı Hayri Bey'e verilen kırk dört fişek ve bir revolver, eski Sivas Valisi Ahmet Bey'deki bir revolver ile tüccar Cafer'de olduğu anlaşılan yirmi revolver ve beş yüz fişek acilen iadesini istedi (BOA. DH. EUM. LVZ. 41/6, 5 Kasım 1918; 43/9, 18 Kasım 1918; 46/108, 27 Şubat 1919; DH. ŞFR. 93/209, 18 Kasım 1918). Geri alınan revolver ve fişekler yeniden polis envanterine eklendi (BOA. DH. EUM. LVZ. 47/40, 30 Mart 1919).²⁵ Polis memur ve komiserlerinin elbise ve kaputlarının temini ile polis ve jandarma karakolları için haberleşmeyi sağlamak adına ordunun elinde fazladan bulunan telefonlardan uygun miktarının verilmesi istenerek farklı teçhizat eksiklikleri de giderilmeye çalışıldı (BOA. DH. ŞFR. 91/199, 22 Eylül 1918).

Eşkıyalık faaliyetlerine karşı etkili bir şekilde mücadele etmek ve firarların önüne geçmek için sıkı bir takibat gerekiyordu. Bu konuda daha önce alınan bir kararla eşkiya takibi için yüzde on nispetinde yerli ahalden jandarma kaydının uygunluğu (Güven, 2020, s. 2688) kabul edilmişti. Zor arazi şartlarında gerçekleşen takiplerde ise atlı jandarma birlikleri ön plandaydı. Ancak savaş yıllarında bile jandarmanın hayvan ihtiyaçları karşılanamamıştı. Bu sebeple eşkiya takibi için ihtiyaç duyulan hayvanların temini noktasında bölge halkının desteği büyük önem arz etmiştir. Takip esnasında zaman zaman ahalinin hayvanları kullanılmış, bu hayvanların zarar görmesi durumunda ise halkın zararı karşılanmıştır (BOA. MV. 217/188, 18 Ocak 1919).

Uzun ve zorlu koşullarda yapılan takipler daha çok vilayet sınırları dâhilinde gerçekleşirken, eşkiyaları yakalayanlar ise çeşitli şekillerde ödüllendirilmiştir. Erzurum Valiliğinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda, yol kesme suçundan dolayı takip edilen firari Hüseyin ile beş kişiyi silahlarıyla yakalayan jandarmaya 10.029 lira mükâfat verilmesi isteği bildirilirken²⁶ daha büyük başarı sağlayanlar ise taltif yoluyla ödüllendirilmiştir. Bu bağlamda İspir'in Kırık nahiyesinin Karaman köyünde ahalden birini öldürüp birkaç kişiyi yaraladıktan sonra silah ve cephaneleriyle Rize'ye kaçmaya çalışan on bir Lazistan eşkiyasını, yeterince jandarma mevcudu olmamasına rağmen yakalayan, İspir Jandarma Takım Kumandanlığından Mülazım-ı Sani Kamil Efendi ve İspir Jandarma Bölük Kumandanlığı Vekâletinde bulunan Mülazım-ı Evvel Nizamettin Efendi'nin beşinci Mecidi nişanı ile taltifleri uygun görülmüştür.²⁷ Eşkiya ile mücadelede yararlılık gösteren çok sayıda polis de taltif edilmiştir. Nitekim 1919 yılı polis mürettebatına ait vukuat kayıtları incelendiğinde, temmuz ayında altı polise meşhur eşkiya Şevki'nin yakalanmasından dolayı takdirname verildiği anlaşılmıştır (BOA. DH. EUM. MEM. 109/86, 31 Temmuz 1919).

Daha çok firarla sonuçlanan eşkıyalık olayları karşısında alınan bir diğer önlem de güçlü bir istihbarat ağı oluşturulmaya çalışılmasıdır. Hareketli gruplar hâlindeki eşkiya çetelerinin ne zaman, nerede, ne yapacakları tam olarak kestirilemediği için bunların barındıkları alanları bilmek, saldırılarını engellemek, onları takip ve yakalamak için istihbarat ayrı bir önem taşımıştır. Bu bilginin en önemli kaynağını ise muhbirler oluşturmuştur (Cömert, 2019, s. 39, 46). Eşkiya çeteleri hakkında bilgi almak için muhbirlere para ödülü verilmiş, böylece yakalanmalarına çalışılmıştır (BOA. DH. ŞFR. 595/90, 13 Eylül 1918).

Kayıtlardan eşkıyalıkla mücadelede alınan önlemlerin çoğu zaman etkili olmadığı görülmektedir. Öyle ki artan eşkıyalık olaylarına karşı zabitaların yetersiz kalması sebebiyle takip işi askerî birlikler tarafından yapılmıştır.²⁸ Mütareke sonrası bütün ülkede özellikle de bir Ermeni devleti kurulma vaadi, başta Erzurum olmak üzere doğu vilayetlerinde asayiş ve güvenliğin sağlanmasını daha da önemli hâle getirmiştir. İşgale sebebiyet verecek herhangi bir karışıklığa anında müdahalede bulunmak önem arz etmiştir. Bu sebeple Harbiye Nezareti 4 Aralık 1918 tarihli yazısında, asayişin korunması için jandarmaya yardımcı olarak, ordu birliklerinin doğu hudut bölgesi, altı doğu vilayeti, Trabzon ve doğusu ile Samsun, Amasya ve Sivas bölge ve merkezlerine ayrılmasını emretmiştir. Ancak işgal hassasiyeti sebebiyle askerî birlikler, doğu vilayetlerinde asayiş sağlama işini, hükûmete ve jandarmaya yardım şeklinde değil, esas görevi olarak benimsemiştir. Bu bağlamda 13 Ocak 1919'da merkezi karargâhı Adana'dan Erzurum'a intikal ettirilen ve komutanlığına Kazım Karabekir'in getirildiği 15. Kolordu, dış tecavüzlere karşı sorumlu olduğu bölgeyi sadece savunmakla yetinmemiş, aynı zamanda asayiş ve güvenliğin sağlanması

²⁵ Eski Erzurum Valisi Tahsin Bey'in elinde bulunan revolver geri alınırken kullandığı fişekler için de kendisinden bedeli tahsis edildi (BOA. DH. EUM. LVZ. 42/141, 27 Mayıs 1919).

²⁶ BOA. DH. ŞFR. 602/67, 18 Aralık 1918.

²⁷ BOA. DH. EUM. AYŞ. 41/28, 27 Mayıs 1919.

²⁸ Trabzon'da eşkıyalık olaylarında artışın görülmesi üzerine eşkiya takibi, zabita memurları yerine askerî birliklere bırakılmıştır (BOA. DH. EUM. AYŞ. 26/24, 30 Ekim 1919).

noktasında etkin bir rol üstlenmiştir. Zira Kolordu'nun konusu, bölgenin asayiş işleri ve jandarma yetersizliği göz önünde bulundurulmuş düzenlenmiştir.

15. Kolordu'nun hareket bölgesi, Van, Erzurum ve Trabzon illeriyle kısmen batıya doğru bir uzantıdan oluşmuştur. Emrindeki birlikler de buldukları bölgenin güvenliğini sağlamaktan sorumlu tutulmuştur. Böylece 15 Kolordu'nun bu geniş hareket sahasındaki bölgenin asayiş ve güvenliğinin temini hususu, Karabekir'in imzasını taşıyan birçok yazıya konu olmuştur. Bu yazıların içeriğinde ise eşkıyalık faaliyetleri ve çetelerin takibine yönelik alınan tedbirler önemli bir yer tutmuştur. Doğu Karadeniz'de Pontusçu Rum çeteleri ile Ermeni eşkiya çetelerinin saldırıları başta olmak üzere Erzurum ve çevresinde asayiş bozan her türlü eşkıyalık faaliyetleri hakkında bilgi veren Karabekir, bu çetelere karşı yapılan mücadele ve alınan önlemlerden de bahsetmiştir.²⁹ Karabekir'in eşkıyalık faaliyetlerine dair bilgi verdiği yazılarında, Erzurum ve civarında daha çok Trabzon menşeli eşkiya çetelerinin faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı görülmüştür (BOA. DH. EUM. AYŞ. 26/24, 11 Ekim 1919).

Kayıtlardan anlaşıldığı gibi 15. Kolordu'nun Erzurum'a naklinden sonra askerî birliklerce eşkiya çetelerine karşı daha hızlı ve etkili bir takibat sağlanmıştır. Nitekim Karabekir, Harbiye Nezaretine gönderdiği 25 Ekim 1919 tarihli yazısında (BOA. DH. EUM. AYŞ. 26/24, 25 Ekim 1919), Erzurum'da sükûn ve asayişin devam ettiğini belirtmiştir. Erzurum Valisi Reşit Bey tarafından vilayetteki asayiş ve güvenlikle ilgili Dâhiliye Nezaretine bilgi verilen yazıda da sınırlar dâhilinde ekim ayında asayiş bozan bir olayın meydana gelmediği bildirilmiştir (BOA. DH. EUM. AYŞ. 24/83, 22 Ekim 1919). Gerek Karabekir Paşa gerek Vali Reşit Bey Erzurum'da asayişin sağlandığını belirtse de eşkiya vukuat raporlarından ekim ayında on eşkıyalık olayının kayıtlara geçtiği görülmüştür. Benzer bir çelişkili durum da kasım ayı için geçerlidir. Vilayetten Dâhiliye Nezaretine gönderilen ve asayiş olaylarına dair bilgi verilen yazıda, kasım ayının 3, 6, 7, 12 ve 14. günlerinde (BOA. DH. EUM. AYŞ. 26/43) asayiş bozucu vukuat olmadığı belirtilirken bir başka yazıda ise aynı ayın 10-30. günleri arasına (BOA. DH. EUM. AYŞ. 27/5) işaret edilmekte, bir olay meydana gelmediği bildirilmektedir. Oysaki Erzurum vilayetinin 1919 senesi Kasım ayına ait vukuat raporunda, 3 Kasım'da İspir civarında, 6 Kasım'da ise Hınıs kazasının Derik köyüne bir saat mesafedeki dere içerisinde olmak üzere iki eşkıyalık olayının yaşandığı anlaşılmaktadır. Bilgi farklılığının sebebinin asayiş ve güvenlik işlerinin tek elden yürütülmemesi ve muhabere eksikliğinden kaynaklandığı düşünülebilir. Ya da verilen bilgilerin Erzurum merkez kazasına ait olduğu varsayılabilir ki eşkiya vukuat raporlarındaki değerlendirmelerin bütünlük arz ettiği düşünüldüğünde bu ihtimal zayıf kalmaktadır. Karabekir açısından değerlendirildiğinde ise asayişsizlik bahanesiyle vilayetin haksız işgalinin önüne geçmek için her türlü önlemin alındığı ve otoritenin temin edildiği noktasında şüpheye mahal verilmediğini söylemek mümkündür. Nitekim Erzurum'da eşkıyalık olayları görülmekle birlikte bu olaylar tertipli bir asayişsizliğe dönüşmemiş, mülki makamlar, polis, jandarma ve ordu tarafından alınan tedbirler sayesinde bölgede herhangi bir yabancı müdahaleyi gerektirecek büyük ölçekli bir karışıklık çıkmamıştır.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı devam ederken Ruslar tarafından işgal edilen Erzurum, kurtuluşundan sonra yaralarını sarmaya çalıştı. Vilayet, işgalle birlikte Ermeni mezalimi ve buna bağlı olarak yaşanan göç hareketliliği ve sosyo-ekonomik sıkıntıların yanı sıra asayiş ve güvenlik sorunlarıyla da karşı karşıya kaldı. Savaş yıllarında ve savaş sonrası ortaya çıkan otorite eksikliği ile birlikte artan güvensizlik ortamı çeşitli asayiş problemlerine sebep olurken eşkıyalık olaylarında da bir artış yaşandı. Öyle ki vilayete ait 1919 yılının incelendiği suç ve eşkiya vukuat kayıtlarında eşkıyalık olaylarının genel suçlar içinde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Örneğin temmuz ayı olaylarının gösterildiği iki ayrı vukuat kayıtlarının ilkinde toplam dört vakanın ikisi, ikinci raporda ise on dokuz vakadan on üçü eşkıyalıkla ilgilidir. Yine ağustos ayına ait farklı vukuat raporlarına yansıyan on bir olaydan sekizi eşkıyalığa dairdir.

Eşkıyalık olaylarının görülme sıklığı iklim koşullarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Nitekim eşkıyalık faaliyetlerinin artmasında olumlu hava şartlarının önemli bir etkisi vardır. İlkbaharın başlamasıyla artan eşkıyalık olayları yaz mevsimi boyunca hızlanıp, kış mevsiminde ise duraklamaktadır. Bunda yaz mevsiminin tarımsal kazancın ve ticaretin arttığı bir dönem olmasının yanında yol güzergâhlarının canlılık kazanmasının da etkisi vardır. Dolayısıyla yaz ayları eşkıyalar için doğal bir vurgun mevsimidir. Nitekim Erzurum'da da eşkıyalık olaylarında yaz ayları boyunca artış görülmekle birlikte oldukça soğuk ve uzun geçen iklim koşullarına rağmen şubat ayında dahi üç eşkıyalık olayının kayıtlara yansıdığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte her ay vilayette meydana gelen eşkıyalık olayları ile ilgili net bir rakam vermek mümkün değildir. Bunun en önemli

²⁹ Karabekir'in 9 Ekim 1919 tarihli eşkıyalık raporuna, Gümüşhane civarında Pontusçu Rum çetelerine karşı mücadele etmek üzere kurduğu çetesiyle Kalfa Süleyman'ın faaliyetleri yansımıştır. Süleyman ve adamları, Rum çetelerine karşı hareket etse de bölgede asayişsizliğe sebep olduğu için Karabekir Paşa 3. Fırka'ya bu çetenin takip ve yakalanması için emir vermiştir. Karabekir, Erzincan'da ise silahlı altı kişiden oluşan bir Ermeni çetesinin saldırılarından bahsetmiştir (BOA. DH. EUM. AYŞ. 26/24, 9 Ekim 1919).

sebebi vukuat kayıtları içinde zaman zaman geriye dönük bilgilerin yer almasıdır. Örneğin ağustos ayı vukuat kayıtları içinde hem haziran hem de temmuz ayında meydana gelen olaylara dair bilgiler bulunmaktadır. Eylül ayı raporuna ise ağustos ayı olaylarının bir kısmını içerir ayrıntılar yer almaktadır. Ayrıca bazı vakaların sonuçlanması uzun zaman aldığı için aynı eşkıya/eşkıyalık olayıyla ilgili gelişme ve yazışmalar birçok aya yansımıştır. Örneğin Felekoğlu Süleyman adlı eşkıyanın hemen yakalanması mümkün olmadığından hem şubat hem haziran ayı vukuat kayıtları içinde bilgi mevcuttur.

Bazı ayların vukuat kayıtlarında ise suçun mahiyeti hakkında net bir bilgi yoktur. Eşkıyalığın girift bir yapısı vardır ve birçok suçu da beraberinde getirmektedir. Yol kesen, köy basan eşkıya gasp ve hırsızlık suçlarını işlemekle kalmıyor kendisine direnenleri öldürüp katil de olabilmektedir. Bu sebeple gasp olayı bir suç başlığı olarak kayıtlara yansısı da bunun ne şekilde gerçekleştiği belli değildir. Suç cetvellerine yansıyan bu belirsizlik hâliyle eşkıyalık olaylarında eşkıya vukuat raporları üzerinden değerlendirmeleri güç kılmaktadır. Bununla birlikte eşkıyaların yakalanmasında yararlılıkları görülen jandarma ve polislerin taltifine yönelik yapılan yazışmalardan, eşkıya vukuat kayıtlarına yansımayan çok sayıda eşkıyalık olayının olduğu da dikkat çekmektedir. Bu durum eşkıyalık olaylarıyla ilgili net sayısal veri elde etmeyi güçleştirmektedir. Eşkıya ve eşkıyalık olaylarının sayısı hakkında kayıtlardan tam bir sayı elde edilememesinin bir diğer nedeni de savaş koşullarının devam etmesidir. Bir kargaşa ortamı vardır ve anlık muhaberat sağlamak güçtür.

Bilgi edinilmesi güç olan bir başka konu da uzun uğraşlar sonucu yakalanan eşkıyaların nasıl cezalandırıldığıdır. Eşkıya vukuat raporlarındaki bilgiler eşkıyaların canlı yakalanması durumunda tutuklanarak adli makamlara teslim edildiği ile sınırlıdır. Sürecin ne şekilde işlediği, yargılanmaları ve verilen cezalara dair bilgi mevcut değildir. Döneme ait yazışmalardan; eşkıyaların Divan-ı Harbe gönderildikleri, bir kısmına idam hükmü uygulandığı, eşkıyaya yardım ve yataklık edenlerin de genelde sürgün edildikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla dönemin ceza hükümlerinin uygulandığını kabul etmek doğru olacaktır. Ayrıca olağan üstü koşullar doğrultusunda birtakım bölgesel tedbir ve cezai yöntemlerin uygulandığı da görülmektedir.

Erzurum'da meydana gelen eşkıyalık olaylarını farklı bölgelerde yaşanan eşkıyalık olaylarından ayıran birtakım hususlar mevcuttur. Örneğin vilayetteki eşkıya saldırılarının yoğunluğu sınırlarının dışından gerçekleşmiştir. Osmanlı-İran sınır sorunlarına konu olan Erzurum, İran sınırından yapılan saldırıların yanı sıra yine aşiret yapısının güçlü, devlet otoritesinin zayıf olduğu Dersim ve Bitlis'ten eşkıya çeteleri ile Trabzon ve Rize taraflarından gelen Laz eşkıyalarının saldırılarına maruz kalmıştır. Sınırlarının ötesinden gelen bu eşkıya çetelerinin takibi zorlu coğrafi koşullar sebebiyle jandarma tarafından genellikle vilayet sınırları içinde gerçekleştiğinden firar olaylarının fazlalığı dikkat çekmektedir. Sayısı az olmakla birlikte insan kaynağını Erzurum'dan alan bireysel ve çete eşkıyalıkları ise kişilerin kimlikleri tespit edildiğinden suçluların yoğunluğunun yakalanması ile sonuçlanmıştır.

Kayıtlara yansıyan bilgiler incelendiğinde, Erzurum'da meydana gelen eşkıyalık olaylarının faillerinin bazı bölgelerde anlam bulan "sosyal isyancı" imajından uzak oluşu dikkat çeken bir diğer farklılıktır. Köy basan, adam kaçıran/öldüren, hırsızlık yapan ve yol kesen zorbalara halk nazarında korku salmıştır. Dolayısıyla bu imaj, Batı Anadolu'da kısmen "efe" şeklinde isimlendirilen "sosyal haydut" tiplemesine uygun değildir. Ayrıca Erzurum'a sınırlarının dışından saldıran eşkıyalar ya memleketlerine ya da saklanabilecekleri yerlere firar etmişlerdir. Böylece Batı Anadolu ya da Karadeniz civarındaki gibi insan kaynağını aynı coğrafi sınırlar içinden alıp meşhur olmuş eşkıya sayısı da azdır.

Son olarak Erzurum'da eşkıyalığa dair çok sayıda suç kaydı bulunmasına rağmen 15. Kolordu'nun bölgedeki varlığı asayişin kontrolü noktasında son derece önemlidir. Öyle ki "Vilâyât-ı Sitte"de bir Ermeni devletinin önüne geçmek için güvenlik hassasiyetinin yüksek olduğu vilayette, yabancı müdahaleyi gerektirecek, kontrolü zor, başıbozuk bu eşkıyalık olayları tertipli bir asayişsizliğe sebebiyet vermeden yerel bağlamda önlenmeye çalışılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA. BEO. 4125/309353.

BOA. DH. EUM. AYŞ. 7/11; 8/102; 11/9; 11/44; 22/12; 22/13; 23/79; 24/83; 26/24; 26/43; 27/5; 27/42; 27/43; 34/1; 41/28; 65/39; 67/62.

BOA. DH. İ. UM. 20/12.

BOA. DH. EUM. LVZ. 41/6; 42/141; 43/9; 46/108; 47/40; 48/2.

BOA. DH. EUM. MEM. 98/13; 98/37; 106/19; 109/86; 134/11.

BOA. DH. EUM. MH. 172/38; 173/29; 173/73; 173/114.

BOA. DH. EUM. MTK. 1/38; 20/24; 22/8; 20/24; 37/18; 42/16.

BOA. DH. EUM. 2. Şb. 1/17.

BOA. DH. EUM. 6. Şube. 28/57; 28/58; 30/6; 31/9; 34/70; 51/26.

BOA. DH. ŞFR. 43/191; 69/217; 87/132; 91/100; 91/199; 93/209; 94/142; 99/260; 102/282; 438/56; 536/19; 583/78; 595/90; 602/67; 610/110; 613/84; 616/11; 616/113.

BOA. DH. UMVM. 72/40; 161/80.

BOA. MV. 217/188.

Sürelî Yayınlar

Albayrak

Araştırma ve İnceleme Eserler

Altınay, A. R. (2001). *Kafkas Yollarında*, haz. Yunus Zeyrek, Milli Eğitim Basımevi.

Barkey, K. (2011). *Eşkîyalar ve Devlet, Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, çev. Zeynep Altok, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Cömert, O. (2019). XIX. Yüzyılda Ege Bölgesinde Jandarmanın Eşkîya İle Mücadele Sorunsalı. *İzmir Araştırmaları Dergisi*, S. 11, s. 33-50.

Diñç, M. (2018). İsyanın Mizahı: Hobsbawm'ın Toplumsal Eşkîyalık Tanımı ve Kemal Sunal Filmleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C. 11/S. 24, s. 73-90.

Dursunoğlu, C. (2000). *Milli Mücadele'de Erzurum*, Kaynak Yayınları.

Ertürk, V. (2012). XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Vize Sancağında Eşkîyalık Faaliyetleri (1553-1574). *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığı*, S. 12, s. 97-107.

Güven, O. (2020). Doğu Anadolu'da Jandarma Birliklerinin Asayiş Sağlama Çabaları (1890-1915). *History Studies*, C. 12/S. 5, s. 2673-2693.

Halaçođlu, A. (2008). Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Çorum'da Bazı Polisiye Olaylar ve Eşkîyalık (1919). *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, S. 1, s. 126-142.

Hobsbawm, E. J. (1995). *Sosyal İsyancılar*, çev. Necati Doğru, 2. Baskı, Sarmal Yayınevi.

İlter, A. S. (2007). *Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi Hatıraları*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Johnson, B. (2015). Amerikalıların Anadolu Gözlemleri: Emory Niles ve Arthur Sutherland'ın 1919 Saha Çalışması Notları. *Ermeni Araştırmaları*, s. 50, s. 189-214.

Kanal, H. (2017). Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kayıtlarına Göre Birinci Dünya Savaşı'nın Sonlarında İzmit Sancağı'nda Emniyet ve Asayiş. *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*, Kocaeli, s. 1015-1041.

Karabekir, K. (2008). *İstiklâl Harbimiz I*, Yapı Kredi Yayınları.

Küçükuđurlu, M. (2008). *Erzurum Belediyesi Tarihi I*, Dergâh Yayınları.

Küçükuđurlu, M. – Başkaya, M. (2014). *Erzurum Özel İdare Tarihi 1913-2014*, Erzurum İl Özel İdaresi Yayınları.

Özger, Y. (2007). *XIX. Yüzyılda Bayburt (1830-1900)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayımlanmamış Doktora Tezi].

- Özkaya, Y. (1983). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları*, DTCF Basımevi.
- Pıçak, M. – Bulut, M. – Demir, Ş. (2020). Eşkıyaların Merkezi Devlet ve Feodal Otoritelerle İlişkileri. *The Journal of Social Science*, C. 4/S. 7, s. 377-393.
- Sadıgov, R. (2020). Birinci Dünya Savaşı'nda Erzurum'un İşgali: Rus Basını ve Literatürüne Göre İşgalin Rusya'da ve Dünyada Yankılanması. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, C. 55/S. 55, s. 281-318.
- Sami, Ş. (1317/1899). *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası.
- Seçkinler, A. H. (2021). *İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı (1839-1938)*, İksad Yayınları.
- Taniş, C. (2019). Birinci Dünya Savaşı'nda Genel Af. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 12/S. 65, s. 280-288.
- Tanpınar, A. H. (1979). *Beş Şehir*, 2. Baskı, Dergâh Yayınları.
- Taş, E. (2020). XIX. Yüzyıl Sonlarında ve XX. Yüzyıl Başlarında Dersim'de Haberleşme Araçlarının Kullanımı ve Asayiş. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 19, s. 151-177.
- Temizgüney, F. (2018). Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Erzurum'da İşlenen Suçlar ve Kadın, *Osmanlı Hâkimiyetinin 500. ve Kuruluşunun 100. Yılında Uluslararası Erzurum Sempozyumu*, 12 -13 Mart Erzurum 2018, s. 1040-1061.
- Temizgüney, F. (2008). *Erzurum'a Demiryolunun Gelişi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi].
- Türk İstiklâl Harbi I: Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*. (1999). Genelkurmay Basım Evi.
- Türk İstiklâl Harbi III: Doğu Cephesi*. (1995). Genelkurmay Basım Evi.
- Ünver, M. (2018). Osmanlı'da Eşkıyalık Meselesi ve Sözlü Tarih Işığında Bir Âlim Ailesinin İkamet Macerası. *Journal of Islamic Research*, C. 29/S. 1, s. 108-116.
- Yılmazçelik, İ. (2012). Osmanlı Döneminde Dersim'de Sosyal Yapı ve Dersim Aleviliği. *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, S. 3, s. 1-38.
- Yüksel, M. (2006). *I. Dünya Savaşı'nda Erzurum'un Rus İşgaline Düşüşü*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi].